

607.901

OSAKA

Original Series

607901

TAJNE EMIGRANTSKIH ZLOČINACA

ISPOVIJEST JELKE POGORELEC

O GUSTAVU PERČECU I DRUGOVIMA,
KOJI U TUDJOJ SLUŽBI RADE PROTIV
VLASTITE DOMOVINE
GROZOTE NA JANKA PUSZTI

Dr. 20904 St. 64491 K. 141111

za Perčecom i Pavličem, poklanjajući
im igre i poročiti se tu njihovim liš-
obeznanim, jer, kada se ovoj dvojici stis-
obranine, oni ostaju obični agenti Italij-
i Nadjarske, sa čim pomoći rade protiv
rodjene zemlje i braci, koje obećava
sa jedne strane oslobodjenje od ne-
kakvog ropstva, dok im s druge strane
preprekaju pravo ropstvo, pa se prisilju-
je svaki milion pomoći nove oba-
re prema Italiji i Nadjarskoj.

22/X. 1943

607901

Országos Széchényi Könyvtár
Leltári szám:

B 8267

1860

UVOD

U Zagrebu, 4 oktobra.

Djelatnost emigranata, koji su dosada unesrećili toliko naših porodica u zemlji i u inostranstvu i prolili toliko nevine krvi, dovela je postepeno na rub očajanja još jednu žrtvu, koje sudbina dosada nije bila poznata javnosti. Ovoga je puta slučaj s tim tragičniji i izaziva tim opravdanije ogorčenje, što su Perćec i njegovi drugovi izabrali kao predmet svoga iskorišćivanja jednu mladu djevojku iz naših krajeva, koja im je prvobitno poklanjala puno povjerenje. Zove se Jelka Pogorelec, a rodom je iz Sv. Ilije. Daljnja je rođakinja Perćeca, a zaljubila se u njega kao vrlo mlada djevojka, gotovo dijete, te zavarana njegovim obećanjima, da će je uzeti za ženu, dovedena je u zabludu njegovim vječitim klevetanjem naše zemlje, i pristala je da saradjuje s njime u njegovoj razornoj i zločinačkoj borbi protiv vlastite domovine.

Ali, ispravna od prirode, dobra i nepokvarena srca, kada je vidjela, u čemu se sastoji političko djelovanje njenoga zaručnika, zgrozila se nad njim, nad cijelim njegovim sumnjivim i bezdušnim društvom, i kao što sama priznaje, nad samom sobom, što je slijedila njihove puteve ma i kratko vrijeme. Pored toga je doživjela jedno od najtežih razočanja, koja se mogu dogoditi u životu mlade žene. U svoje vrijeme je zavoljela Perćeca kao što može tako mlada djevojka tek na pragu života. Nadala se lijepom i mirnom životu poštene žene, punom uzajamnog povjerenja i poštivanja. Međutim je, upućivana postepeno u sva nedjela svoga zaručnika, uskoro poslije svoga odlaska u inostranstvo počela s užasom uvidjati, da je čovjek, koga je među svima drugima izabrala, rođeni zločinac, niskog karaktera, svačiji špijun, prljavi ciganin, koji se svakome prodaje.

Kao da je njezin zao udes htio, da joj ne bude ništa uštedjeno, poslije izgubljene vjere u njegov karakter on se postarao, da u njoj pokoleba i povjerenje u njegovu ljubav. Njegova obećanja, da će je vjenčati, bivala su sve rjedja i sve češće tjerana u laž sve novim vezama sa drugim ženama.

Naposlijetku je jedne noći, poslije strašne scene u njenom stanu, kamo je Perćec došao, da s njom pregovara o jednoj neobično važnoj stvari za nju — o kojoj će kasnije biti govora — odlučila da se istrigne iz močvare straha i gadjenja, u kojoj se toliko vremena gušila. Pomoću nekih malih ušteda, koje je imala, pobjegla je iz Madžarske nekim svojim rođacima, sredjenim i poštenim ljudima, koji su joj obećali, da će joj naći posla i osigurati najnužnije za život.

Da bi uštedjela teška svoja iskustva onima, kojima se Perčec i njegova banda obraćaju u svojoj potrebi za ljudskim materijalom, da ga za skupi novac prodaju Italiji i Mađarskoj i da bi se kako tako oslobodila kajanja, što je sticajem prilika bila upletena u cio niz zločina, odlučila je da pred licem naše javnosti ispovijedi svoju prošlost, i da ispriča sve, što je pretrpjela dok se nije izbacila iz emigrantskih mreža.

Pred nekoliko je dana, naša redakcija od nje dobila pismo, koje je sadržavalo njenu izjavu i prikaz njezinoga života u emigraciji, kao i molbu, da sve to bude objavljeno u našem listu.

Smatrajući da ćemo udovoljiti svojoj čovječanskoj dužnosti, ako ispunimo želju te nesrećne žene, objavljujemo u našem listu tu njezinu izjavu i historiju njezinoga života.

VLASTITOM RUKOM PISANA IZJAVA JELKE POGORELEC

»Moje uvjerenje u ispravnost i iskren rad Gustava Perčeca i cijele hrvatske emigracije odavno je pokolebano i ja sam u dva maha pokušala da prekinem svaku vezu sa Gustavom Perčecom i hrvatskom emigracijom.

Gonjena svojom savješću pred prizorima prolijevanja nevine krvi za račun tuđina, a pod lažnom maskom Gustava Perčeca i hrvatske emigracije, da je sve to u cilju »nekog oslobodjenja Hrvatske«, s kojom se parolom služe da bi zaveli one neobaviještene nesretnike, koji su im dali svoje povjerenje, najzad sam riješila, da definitivno te tipove, koje ne rukovodi nikakov nacionalni zanos, već čist račun i sadizam, demaskiram pred čitavom našom otadžbinom.

Perčec je primijetio moje kolebanje i dosad je uspijevaao da me vrlo vješto, pa čak nagovještavajući i posljedice moga koraka, odvрати od ove moje namjere, kao i uvjeravajući me u njegovu ulogu »oslobadjanja Hrvatske«.

Medjutim, događaj koji se odigrao pred neko vrijeme na Janka Pusti, gdje je sklonište emigranata terorista i gdje se ovi pod vodstvom mađarskih oficira spremaju za teroristička nedjela na jugoslovenskom teritoriju, otrijeznio me je sasvim i ja sam nepovratno riješila da prekinem zauvijek svaku vezu sa hrvatskim emigrantima, koji su u stvari samo tuđinski plaćenici.

Prije kratkoga vremena Josip Žarko, koji je ranije (u Belgiji) pucao u poslanika Jugoslavije g. Milojevića, izvršio je samoubistvo iz očajanja, jer je uvidio da je zaveden i da mu nema povratka, pošto je i sam suviše skrivio pred zakonima svoje države. Ovaj je slučaj bio veoma neprijatan za sve nas, pa i za same Mađzare, te se stvar krije u najvećoj tajnosti, kako ne bi uplašila ostale emigrante.

Ovo me je samoubistvo toliko potreslo da nisam više mogla izdržati u toj sredini, već sam odmah napustila Mađarsku, a s njom i svaku vezu s tim i takvim »osloboditeljima Hrvatske«.

Sada poslije svih preživljenih događaja i prizora došla sam do uvjerenja, da mi je dužnost da ukážem na rad takozvanih »oslobodilaca Hrvatske«, jer vjerujem da ću ovako radeći najviše pomoći baš Hrvatima i spriječiti mnoge od njih da naivno podju za Perčecom i Pavelićem, poklanjajući im vjeru i povodeći se za njihovim lažnim obećanjima. Jer kada se toj dvojici skine obrazina oni ostaju obični agenti Italije i Mađarske, sa čijom pomoću rade protivu rodjene zemlje i braće, kojoj obećavaju s jedne strane oslobodjenje od nekakvog ropstva, dok im sa druge strane pripremaju pravo ropstvo, potpisujući za svaki milijun pomoći nove obaveze prema Italiji i Mađarskoj.

22 IX 1933.

Jelka Pogorelec.

Moje uvjerenje u pravdu i
iskren rad Gustava Perčeca i cijele Hrv.
emigracije odavno je potkoлебano, pa sam
u dva maha pokušala da prekinem
svaku vezu sa Gustavom Perčecom i hrv.
emigracijom.

Gonjena svojom savjesti i sred
prizorima protivanga nemu hrv. ka
račun tudnja a pod lažnom maskom
Gustava Perčeca i hrv. emigracije da je
to sve u cilju, nekog oslobođenja Hrv.
sa kojom se parolom služe da bi zaradili
one neobavještene nesretnike koji su
im dati svoje uvjerenje, nagrad sam
uzmite, da definiciono te tipove, koji
ne razumiju ništa kao nacionalni
klaus, već čist licni račun i
sadržan, demastiran pred citovom
narodom Otadžbinom.

Perčec je primjetio moje kole-
banje i do snake je uspevao da me
vole opilo, pa čak nagovještavajući
i posljedice mog karaka odmorati
od ove moje namjere, kao i uvjere
vojeći me u njegovu ulogu, oslobođenja
Hrvatske.

Nedretnim, događaj koji se odli-
kao pred neko vrijeme na Janku Juriću,
gdje i skromni emigracioni teroristi i

i dolje se ovi pod vodstvom mađjarskih
oficira spremaju za teroristička nadzela na
jugoslavenski teritorij, otkriveno me je sa
brim i ja sam nepovratno riješila da pre-
kinem sa vezeh svaku vezu sa tkr. emi-
gracijama, koji su u stvari samo tujdinski
placemci. — Bije kratkoga vremena
Josip Đurko, koje ranije u Sercinju (i
Belgiji) pucio u poslanika jugoslavije
i Milojevića, izvršio je samoubistvo iz
očajanja, jer je vidio da je zaveden i da
mu nema povratka, pašto je sam previše
štrvao pred zakonima svoje države.

Ovaj slučaj bio je veoma
neprijatan za sve nas, pa i za same
Mađjare, te se stvar nije u najrečoj
tajnosti, kako nebi uplašila ostale
emigrante. —

Ova samoubistvo toliko me je
potreslo da sam više mogla vedriati
u toj srećini, već sam odmah napus-
tila Mađjarsku a s njome i svaku
vezu sa ovim i ovakvim „oslobodi-
cima Hrvatske“.

Tada poslije svih prezoljnih
dogadjaja i trupa, došla sam do uvidja
da mi je dužnost da ukarene na rad
takozvanih „oslobodioca Hrvatske“ jer
upriližim da će ovako raditi, najviše
pomoci baš Hrvatima i spru-
čiti mnoge od njih da nacionalno podjnu

za Perčecom i Pavličem, poklanjajući
 im vjere i povjerivši se tu njihovom ličnom
 obećanju, jer, kada se vojvodnja skine
 obraniti, oni ostaju obični agenti Italije
 i Mađarske, sa čijom pomoći rade protiv
 rodjane zemlje i brat, kojim obećava je
 sa jedne strane oslobođenje od ne-
 pravog roblja, dok im s druge strane
 prepričavaju novo roblje, podpisujući
 se svaki imenom pomoći nove obave-
 ze prema Italiji i Mađarskoj. —

22/12, 1933

Jelko Pavorelec

»Smatram da sam najpozvanija da prikažem u pravom svijetlu pred javnošću tobožnje vodje hrvatskog naroda: dra. Antu Pavelića i Gustava Perčeca i da skidajući masku ukažem onima, koji su na putu da posrnu, zavodjeni raznim obećanjima, lažnim idejama, pravi put, a onima, koji su već u njihovom paklu u Mađarskoj ili po taborima Italije, dam kuraže da i oni, kao i ja, pokidaju lance, koji ih vezuju s tim tuđjim plaćenicima. I ja sam se zavaravala kao mlada djevojka njihovim pričanjima i pratila stalno svoga rodjaka Gustava Perčeca po Italiji, Austriji, a u posljednjim godinama u Mađarskoj, gdje je Perčec i njegova teroristička akcija dobila podrške od službene Mađarske, pa sam već davno donijela odluku da bježim iz toga pakla, ali ipak to nije bila laka stvar, a naročito za mene mladu djevojku. Više nisam mogla da trpim i gledam, kako se Hrvatska prodaje na papiru za bijedne pomoći neprijatelja, kojima je stalo da unesu neslogu među nas i da na taj način razbiju danas moćnu Jugoslaviju, i kako se olako prolijeva nevinna krv, da bi se samo ukazala tobožnja neka akcija hrvatskih emigranata u Hrvatskoj ili bolje reći da bi se kod neprijatelja opravdala primljena pomoć.

Jednoga sam dana donijela čvrstu odluku i odmah privela u djelo zahvaljujući, da sam pri sebi imala moj stalni mađarski pasoš na ime Ilonka Pogorelec, jer je inače danas nemoguće prići jugoslavenskom poslanstvu u Pešti, koje je strogo straženo iz bojazni, da ne bi neko od emigranata tražio zaštitu.

Danas pak daleko od Budimpešte, na slobodi, na putu u Ameriku, kod svojih rodjaka, smatram da je potrebno u najkraćim

potezima napisati moj utisak, koji nosim iz Madžarske, i na taj način na skinem političke maske dru. Paveliću i Perčecu, iza kojih se kriju obične ubice nevinih žrtava Tonija Šlegla, ministra Najdorfera, atentatori na jugoslovenske željeznice, u kojima atentatima stradaju žene i djeca, itd. Uvjerena sam, da ću na taj način najbolje pomoći općoj stvari, jer ću spriječiti mnoge druge da tim bijednicima, Judama Jugoslavije, pomognu i da svoje ruke uprljaju nevinom krvlju. Nažalost ima danas mnogo naših nezaposlenih radnika po Francuskoj, Belgiji, Južnoj i Sjevernoj Americi, koji jedva čekaju ponudu posla ma na kojoj strani, pa olako primaju i posao u Madžarskoj i Italiji, gdje su ubrzo kompromitovani i na silu upućeni u tabore emigranata. Ima ih i takvih, koji su zavedeni od dra. Pavelića i njegovih agenata pa dragovoljno dolaze da pomognu ovima na tobožnjem oslobodjenju Hrvatske, što je rjeđe.

Imaju ti bijednici i nekoliko plaćenika u samoj zemlji, ali premda i ove znam, kao i one po inostranstvu, jer sam ja vodila korespondenciju Perčecu, ipak ne želim da ove većinom zavedene ljude prije prve opomene upropastim, pa im skrećem pažnju da se na vrijeme osvijeste, i podju pravim putem, jer u protivnom slučaju, braneći svoju državu od bijednika morat ću da publiciram i drugi dio i na taj način onemogućim, da i dalje nesmetano prolijevaju krv i zavode žrtve. Neka im je ovo prva i posljednja moja opomena, jer ću inače morati da otvorim notese Gustava Perčeca!

Dok svi mi radimo i kompromitujemo se, a neki po zatvorima ispaštavaju ili na vješalima sramno svršavaju, dotle dr. Pavelić i Perčec nesmetano prodavaju svoju zemlju slažući na taj način stečene novce po stranim bankama ili kupuju imanja i pustare po Madžarskoj i Italiji, jer se i sami ne nadaju povratku. Oni su čvrsto uvjereni, da neće moći ništa postići u Hrvatskoj, te da ih i sam narod neće i ne priznaje, već su našli lak način zarade, kako bi obezbijedili svoje egzistencije, a zatim vjerojatno im je u krvi, da budu Jude jugoslovenskog naroda. Oni se uvijek izdaju kao pretstavnici dra. Mačeka u inostranstvu i kao takvi oni obavezuju ove i na njihovo ime podižu pomoći neprijatelja, kojima je stalo da stvaraju što veću neslogu u našem narodu, jer se međjuvremeno pripremaju za rat. Premda oni nikoga ne predstavljaju osim nekoliko zavedenih hrvatskih radnika i studenata, pa jednu grupu bivših austro-ugarskih k. k. oficira, sada austrijskih ili madžarskih podanika, ipak im neprijatelj vjeruje, jer nažalost dosada ih niko nije htio da demantira, te oni i nadalje nesmetano u ime dra. Mačeka potpisuju obaveze prema neprijateljima.

Sve ovo duboko me je uvjerilo, da je najbolja solucija Jugoslavija i biti dobra Jugoslovenka, te tako samo i mogu biti odlična Hrvatica, te tim stopama u buduće želim da idem!

Jelka Pogorelec.

PUT U NOVI ŽIVOT

PRVI DIO AUTOBIOGRAFIJE

»Nalazim se na putu u novi život. Bježim od onog dijela moje prošlosti, čije mračne uspomene, bojim se, neće moći ništa izbrišati, nasuprot svima mojim nadama.

Kada sam prešla granicu Mađarske, — oslobodjena straha za samu sebe, — moram priznati da sam osjetila bezgranično, potpuno olakšanje, kao da sam iz tamnice izašla na slobodu. Sve do Austrije pratila me je kao ružan san slika posljednjeg sastanka sa čovjekom koga sam godinama nazivala svojim zaručnikom. Još uvijek mi je u ušima zvonio njegov razdraženi, prijeteci glas, grdnje, kojima me je obasipao. Ali je najteže od svega, ono što me je zapravo ispunjavalo užasom, bilo razbojničko svijetlo, koje mu je zasjalo u očima, kada je te posljednje noći, o kojoj će kasnije biti duže govora, htio na silu da mi oduzme neke moje dokumente. Dok sam prolazila beskrajnim i jednolikim ravnicama zemlje, u kojoj je ostalo još mnogo nesrećnika iz moga kraja, čija je sudbina kudikamo gora, nego što je moja ikada bila, pritiskivala me je neprekidno kao mora bojazan da će se samnom desiti ono isto, što je doživio onaj jadni Stjepan Petrović iz Hlebina, kada je pokušao da pobjegne iz onog ropstva i poniženja na Pustari. Znala sam iz iskustva, kako Perčeci i Perčevići postupaju s onima, kojima uspije da razbiju zidove tamnice, u koju su ih zatvorili. Dok mi je lupa autobusa odjekivala stalno i ravnomjerno, dok me je svaki zaokret točkova dovodio bliže konačnom oslobodjenju, u pameti su mi promicale slike izubijanih lica; zidova kuće na Janka-Pustari, gdje Perčec uz pomoć Mađara drži pod najstrašnijim terorom one jadnike, koje mu je uspjelo raznim smicalicama da tamo dovuče; činilo mi se, da čujem jauke onih, koji su u toj kući zatvoreni i mučeni, samo zato, što nisu mogli da odole želji za rodnim krajem i za svojima, i što nisu mogli više da snose poniženje, da budu u današnjem vijeku robovi, koji bez ikakvih prava moraju da rade najteže poslove za drugoga, uz hranu i postupak, kakvima se ne podvrgavaju ni zločinci po tamnicama.

Utonula u ova strahovanja i sjećanja, kao što sam u početku rekla, sve dok su se ona mogla ostvariti nisam mogla ni da naslutim, da će moja prošlost da me progoni i kada budem u potpunosti ličnoj sigurnosti, u zemlji, gdje me bezobzirne ruke emigranta neće moći dostići. Ali je ono, što nisam očekivala, nastupilo ipak. Ne mogu da zaboravim, da sam i ja, zaslijepljena naklonošću prema jednom čovjeku, zavedena njegovim uvjerenjima, učestvovala takodjer, posredno, u svima onim strahovitim nedjelima nad nevinim i nepoznatim ljudima, ženama i djecom, koja su emigranti izvršili... Jedino, što mogu u svoju obranu navesti, jeste da

sam u mreže emigranata zapadala postepeno, upućena u njihova prijašnja zločinstva tek onda, kada sam već bila otišla i suviše daleko da bi izmakla saučesništvu u novima.

Kada sam 1929 godine došla u Beč Gustavu, nije mi još bilo potpuno jasno, u čemu se sve sastoji rad emigranata, nisam bila upućena u sve njihove veze sa generalštabom mađarskim i talijanskim, i bila sam daleko od današnjeg uvjerenja, da su Perćec, Pavelić i drugovi u stvari obični plaćenici neprijateljskih zemalja, koji za dobar novac ne samo da ne rade ništa za svoju užu postojbinu, nego slijepo slušaju naredjenja mađarskih i talijanskih vlasti, vršeći djela, koja samo mogu nanijeti štete cijeloj našoj zemlji, a nikakve koristi Hrvatskoj.

Ovo uvjerenje, da su emigranti potpuno u tuđoj službi, stvaralo se je u meni postepeno. Mnoge stvari saznala sam kao povjerljiva sekretarica svoga bivšeg zaručnika, čiju sam svu poštu svršavala. Mnoge druge pak sam saznala iz njegovog pričanja, ili iz razgovora ljudi, koji su u naš stan dolazili.

U početku moga boravka u Beču sva sam se predala zadovoljstvu, koje kod djevojke mojih godina može da izazove takav veliki i dotle nepoznati grad. — Kadgod sam imala slobodnog vremena, šetala sam se prometnim ulicama, gdje su me zasjenjivali izlozi trgovina, živost saobraćaja, elegancija ženskoga svijeta. U društvu sa Perćecom sam često izlazila noću. Išli smo u najskuplje noćne lokale, mala pozorišta, barove i varijetee.

PRVE SUMNJE

Naš stan u Wiedner-Gürtelu broj 26, četvrtom kotaru, bio je velik, i snabdjeven najmodernijim konforom. Ja sam vodila brigu oko kućanstva, izdavala ujutru potrebna naredjenja posluži i nadgledala je u njenome radu. Kraj svih prijatnosti prvih utisaka, kad sada pomislim na te prve dane u Beču, čini mi se, da su i oni, ma koliko bili ispunjeni zabavom i novim doživljajima, ubrzo bili pomučeni stanovitim sumnjama i brigama.

U SLUŽBI TALIJANA I MADŽARA

Naš veliki stan mi se dopadao, prijalom mi je, razumije se, što Gustav nije nikada odbijao, kada bi od njega zatražila novac za svoje toaletne potrebe ili da bi kupila nešto za kuću. Ali je vrlo brzo ta njegova izdašnost kod mene počela izazivati radoznalost za podrijetlo tih na oko neiscrpivih novčanih sredstava. U nekoliko sam ga mahova iz radoznalosti, koja se sve više pretvarala u zabrinutost, zapitala, odakle nabavlja toliki novac. Prvobitno je izbjegavao da mi da odredjen odgovor. Sjećam se, da je u takvim prilikama izgledao zbunjen, mrštio se, jednom je čak zapao u strahovitu srdžbu. Ali njegovo odbijanje, da mi odgovori na ta moja pitanja, nije dugo trajalo. Pored vođenja kućanstva koje mi je bio povjerio, ubrzo je počeo da me upotrebljava i kao svoju sekretaricu. Poslije prvih pisama, u kojima se je objelodanjivalo malo šta od veza emigranata sa tuđinima, ja sam počela da pišem i pisma, iz kojih sam mogla da naslutim, da su Perćec i ostali emigranti plaćenici u glavnom Italije, a donekle i Mađarske. To sam razumije se, saopćila i svome bivšem zaručniku. Tada mi je on ispričao kako je došlo do toga, da sva emigrantska akcija dodje u ruke Talijana i Mađžara.

U januaru 1929 Perćec je zajedno sa tadašnjim studentom Branimirom Jelićem prebjegao preko Drave u Mađžarsku. Tu su obojica dobili mađžarske pasoše, koji su im za neko vrijeme omogućili slobodno kretanje po inostranstvu. Jelić je otišao iz Mađžarske u Graz, da studira medicinu, a Perćec je otputovao u Italiju,

odakle je uskoro došao u Beč, gdje se sastao sa Pavelićem. Da ne bi otkrio svoje tijesne veze sa mađarskim vlastima, nije se prijavio pomoću mađarskog pasoša, koji je imao u rukama.

PREGOVORI SA VMRO O TERORISTIČKOJ AKCIJI

Odmah po njegovom dolasku u Beč, stupili su on i dr. Ante Pavelić u pregovore sa predstavnicima VMRO, koji su u to doba živjeli u Austriji. S jednim od najistaknutijih među njima, pok. Naumom Tomalevskim su utvrdili da otputuju u Sofiju radi sklapanja sporazuma o zajedničkoj terorističkoj akciji protiv Jugoslavije. Dr. Ante Pavelić je trebao da zatraži emigrantski pasoš, obećavši, da će napustiti Austriju i zatražiti dozvolu stanovanja i azil u Carigradu, a što se tiče mog bivšeg zaručnika Perčeca, njemu je bilo obećano, da će dobiti bugarski pasoš. Kada je sve to bilo ugovoreno, obojica su zajedno sa Tomalevskim krenuli preko Rumunjske u Sofiju. Njihov boravak u Bugarskoj bio je ispunjen stalnim sastancima s Ivanom Mihajlovom i njegovim doglavnicima, i pregovorima, koji su pred odlazak bili završeni zajedničkom deklaracijom, i ugovorom o suradnji. U Sofiji Perčec se pored toga vježbao u pravljenju paklenih mašina i u rukovanju s njima.

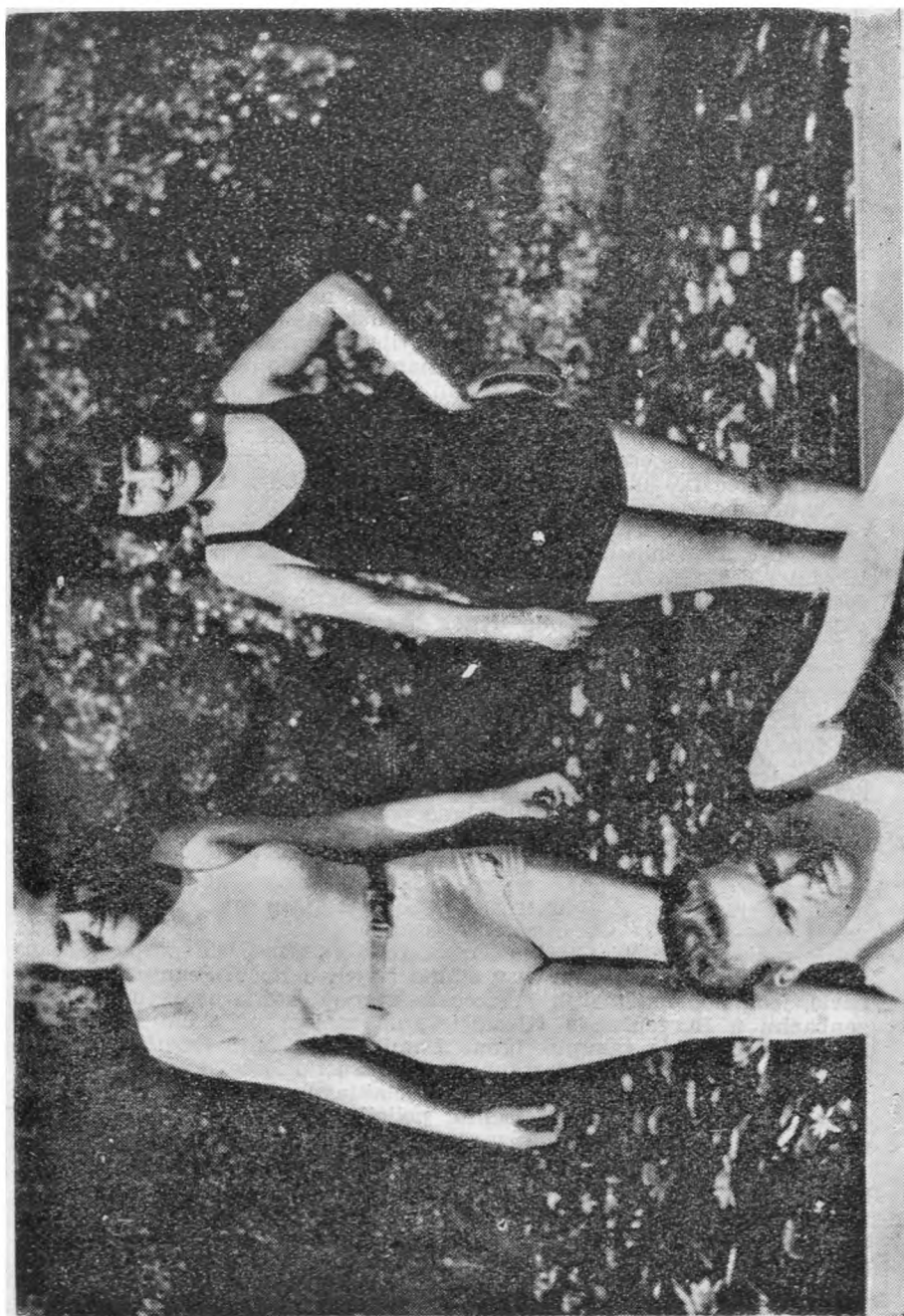
IZDAJA DALMACIJE FAŠISTIMA ZA NOVAC

Iz Bugarske su emigranti preko Carigrada i Atene krenuli u Italiju. Tu su u Rimu sklopili sa fašističkim vlastima neku vrstu ugovora, u kojem su se obvezali, da će u svemu pomagati fašističku politiku, a naročito njena nastojanja na Balkanskom poluostrvu. Kasnije mi je Gustav u jednom trenutku potpune iskrenosti priznao, da su se predstavnicima Italije, koji su sa njima pregovarali, između ostaloga obvezali, da će sa svoje strane učiniti sve, što bude u njihovoj vlasti, da talijanski zahtjevi na Dalmaciju budu zadovoljeni.

Što se tiče Talijana, oni su tom prilikom obećali, da će emigrante u njihovoj akciji protiv Jugoslavije potpomagati najobilnije novcem i materijalom. Pored toga su fašističke vlasti ubrzo poslije sklapanja sporazuma stavile emigrantima na raspoloženje u Bresciji pravi pravcati tabor, koji je ubrzo snabdjeven najmodernijim vojničkim materijalom. Glavni nadzor nad emigrantima, koje su u njemu ubrzo počeli prikupljati, bio je povjeren dru. Anti Paveliću, koji je trebao da ostane u Italiji, što je doista i učinio. Nastanio se u Pesaru, u Viale Castellfidardo broj 20. Gustavu je povjerena propagandistička akcija u Beču i spremanje terorističkih djela iz Austrije protiv Jugoslavije. Bugari su ispunili prema Perčecu svoje obećanje da će ga snabdjevati potrebnim ispravama. Bugarsko poslanstvo u Rimu dalo mu je pasoš, koji je glasio na ime Mateja Tomova, bugarskog novinara iz Sofije. Gustav mi je kasnije u Beču, pričajući o svojim putovanjima, pokazao tu ispravu napominjući s nekom hvalisavošću, da su mu je Bugari izdali s najvećom predusretljivošću. Kako je pored spiska adresa u jednom velikom notesu vodio vrlo uredno i spisak svojih isprava, zamolio me je, da zavedem i ovu zajedno s ostalima. Prepis tog notesa nalazi se sada kod mene. Vidim iz njega, da je pasoš bio izdan 28 juna 1929 godine u Rimu pod brojem 044310/373.

PLAĆENI TUDJINSKI POSLUŽITELJ, A NE REVOLUCIONER

Razgovori, u kojima mi je Gustav pričao cio tok i pozadinu svojih putovanja i u kojima sam prvi put stekla potpuno jasnu sliku o potčinjenosti na koju se obavezao prema fašističkim vlasti-

Dok je zavedena emigrantska sirotinja za slabu izdajničku plaću prenosila u Jugoslaviju bombe, vršila atentate i bila osuđivana, do-
tle se Perčec divno provodio za talijanske novce u Hevizfürdő

ma, ispunili su me prvobitno dubokom uznemirenošću. Osjetila sam, da su moji izgledi za povratak u domovinu gotovo potpuno izgubljeni. Imala sam utisak, kao da se most preko kojeg bi se mogla vratiti kući, počinje zauvijek rušiti. Tada sam prvi put počela da shvaćam, što to znači kada čovjek svojim postupcima presiječe korjenje, koje ga veže sa rodnim tlom. To osjećanje napuštenosti i nečeg nepovratnog nije bila jedina mračna sjenka, koju su u moj inače prijatan život bacila pripovijedanja moga bivšeg zaručnika o njegovom putu i o njegovom neopravljivom završetku. Sve do tih razgovora imala sam o njemu neobično visoko mišljenje. U njegovim pobunjeničkim ispadima, njegovom bijegu, njegovim za mene još uvijek često tajanstvenim sastancima s nekim neobičnim ljudima, pa čak i u njegovim grubostima bilo je za mene nešto što me je privlačilo. Ali kada sam saznala da nije neustrašiv, samostalan borac, nego poslušno oruđe u tuđim rukama, neka vrsta nezakonitog namještenika država, koje po svijetu snube njemu slične da bi za pare služili svima njihovim svrhama, pa i onim najnižim, slika moga zaručnika počela je da tamni i da se kvari u mojim očima. Nekako nisam mogla više da ga cijenim kao dotle. Iza svakog njegovog postupka činilo mi se da vidim te strance, prema kojima mora da bude pokoran i koji svakog časa mogu u protivnom slučaju da ga izbace na ulicu kao neposlušnog poslužitelja. Prije nego što mi je priznao, da nam naš luksusni život u Beču omogućuje novčana potpora Italije, njegove tirade protiv Jugoslavije, njegove optužbe, članci u korespondencijama, koje je pisao, uvijek su mi izgledali iskreni i često su me oduševljavali. Poslije mi je međutim sve to često izgledalo izvještačeno i neiskreno, i nerijetko me je ispunjavalo dosadom, koja nije bila uvijek bez neke primjese prezira.

SUMNJIVO DRUŠTVO — ATAŠE MOREALE

Razumije se, da to nisu bili moji jedini duševni doživljaji u to doba. Od ovih sumornih misli udaljavali su me ne samo moji poslovi oko domaćinstva i moja dužnost sekretarice Perćecove, nego i krug naših poznanika među emigrantima, i među talijanskim i mađarskim novinarima, koji se brzo povećao. U naš su stan dolazili izmedju ostalih dr. Branimir Jelić, Josip Miljković, Vilim Pečnikar, pukovnik Alfred Neumann-Furjaković, neki poljski penzioner Johan Kodanić, koji sada uredjuje »GRIC«, Franjo Šimunović, Ljubomir Kremzir, Ignac Domitrović, Mijo Seletković, mađarski novinar Laszlo Benes iz »American Press« agencije i talijanski novinari dr. Eugenio Moreale i Giorgio Sanza. Iako su nas često posjećivali, mnogi od naših poznanika nisu stalno živjeli u Beču. Franjo Šimunović, jedan od najstarijih Perćecovih agenata stanovao je u Klingbachu u Burgenlandu (Gradište), na malom poljskom imanju, koje je Perćec bio zakupio. Ignac Domitrović i Mijo Seletković su živjeli u Šopronju u Mađarskoj, i odatle su do Beča dolazili autobusom. Česte prelaze preko granica olakšavale su im mađarske vlasti preko nekoga Janoša Šmita, policijskog agenta, s kojim su obojica stajali u vrlo tijesnim vezama.

Medju posjetiocima našega stana je glavnu riječ vodio dr. Moreale, ataše za štampu u talijanskom poslanstvu u Beču, agenat za finansiranje »Heimwehra« od Italije i održavanje veze sa knezom Starhembergom. Kako se pričalo, on je pored toga predavao na raspolaganje veći dio novca emigrantima, koji su oni dobivali iz Italije.

EMIGRANTSKO-TALIJANSKA FABRIKA LAŽI O JUGOSLAVIJI

Uz tu dužnost blagajnika emigranata dr. Moreale je imao i jednu drugu. Zajedno sa Gustavom Perćecom, Jelićem, Josipom Milj-

kovićem i drugima je pripremao novinarski materijal o Jugoslaviji za talijanske listove. Kada bi razne vijesti, napisi, članci bili sastavljeni, onda sam ih ja ili prepisivala, ili pisala po njihovom diktatu. Kako sam ujedno i za Perćecove prijatelje umnožavala izvještaje iz zemlje, koje su dobivali od svojih prijatelja ili od svojih izaslanih, imala sam ubrzo prilike da opazim, kako su emigranti obaviještenja o Jugoslaviji, koja su dobivali, iskorišćavali na naročiti način. Pod rukovodstvom dra Moreala, a i sami od sebe, prelazili su preko svih obaviještenja, koja su bila povoljna za našu zemlju ili i samo neutralna, a svu su svoju pažnju posvećivali razvijanju, uvećavanju, kićenju i naglašivanju nepovoljnih informacija. Te nisu ni izdaleka bile toliko mnogobrojne, koliko bi to oni željeli. Zbog toga su snabdjevajući preko talijanskog atašēja za štampu talijansko poslanstvo

Gustav Perćec, Jelka Pogorelec i talijanski novinar Giorgio Sanza u razgovoru

propagandističkim materijalom, koji bi mogao naškoditi ugledu Jugoslavije, gotovo danomice pribjegavali izmišljanjima i često puta nevjerojatnim lažima. Ta čudna novinarska aktivnost emigranata i njihovih talijanskih prijatelja pripremana je samo djelomično u našem stanu. Glavni štab emigranata za ove stvari bila je kuća broj 7 u četvrtom kotaru u Karolinengasse, koja se nalazila u blizini južne stanice u stanu bivšeg potpukovnika Ivana pl. Perćevića. Da bi bili što bolje obezbijedjeni od radoznalosti policije, a možda i njenih posjeta, emigranti su taj stan uzeli na ime Perćevićevog šurjaka, bivšeg mađarskog savjetnika poslarstva u Bukureštu, baruna Vesta, poznatog po svojoj skandaloznoj falsifikatorskoj aferi, zbog koje je, da ne bi dopao u zatvor, bio proglašen živčano bolesnim. U tom su se stanu održavali sastanci emigranata, primani su emigranti i kuriri, slana je pošta, upućivane novine i prikupljana korespon-

dencija za emigrante. Tu je korespondenciju Perčević primao preko svojih poznanika, koji većinom nisu uopće bili upućeni u njen pravi sadržaj, pa se često dešavalo da su zbog toga bili nepovratno kompromitovani. Tu je slagana i korespondencija »GRIC«, kome su za odgovornog urednika uzeli Johana Kodanića, austrijskog podanika.

U RAZBOJNIČKOJ JAZBINI

Pored novinarske, Perčec i njegovi drugovi počeli su uskoro da protiv Jugoslavije pripremaju još drugu akciju, koja je naposljetku imala za posljedicu da je veći dio emigranata morao po zahtjevu policije da napusti Beč. U Klingenburgu, na malom imanju, koje je svojevremeno bio zakupio moj bivši zaručnik, i gdje je stanovao Šimunović sa porodicom, skovan je

plan o pripremanju i izvršenju cijeloga niza atentata paklenim mašinama po raznim mjestima u Jugoslaviji i na jugoslovenskim željeznicama.

Pravljenju paklenih mašina pristupilo se djelomično u Klingenburgu, a djelomično u našem stanu u Beču. Sa tim su dobom vezane moje najgore uspomene. Osjećala sam da je nastupio čas, kada i moj zaručnik, koga sam još uvijek veoma voljela, i ja trebamo da predjemo preko opasne granice, koja dijeli sumnjiva lica od pravih zločinaca. Prisustvujući u Klingenburgu i u našem stanu u Beču radovima oko izrade eksplozivnih strojeva, koji su uskoro trebali da se rasprsnu na raznim krajevima Jugoslavije i imadnu tko zna koliko žrtava, meni se činilo, da uza sve to što smo se nalazili usred velikoga grada ili na miroljubivom malom seoskom imanju, živim u stvari u mračnoj, zagušljivoj, razbojničkoj jazbini. Istina, toj su dubokoj zabrinutosti i utučenosti mnogo doprinijele i vanjske okolnosti moga života, koje su se uporedno s tim kobnim pripremama znatno izmijenile. Valjda zato, što su znali, kakvim se kaznama izlažu pripremajući svojim radom smrt i osakaćenje tolikim nepoznatim žrtvama, emigranti su svi redom zapali u neko napregnuto, gotovo histerično, razdražljivo i svadjalačko raspoloženje. Počeli su da se pojavljuju međusobni rivaliteti, zavist. Nerijetko je dolazilo do neugodnih prizora, prilikom kojih bi se pojedini posjetioци našeg stana tako strahovito zavadili i ustremili jedni na druge da sam često imala utisak, da će doći do tučnjave.

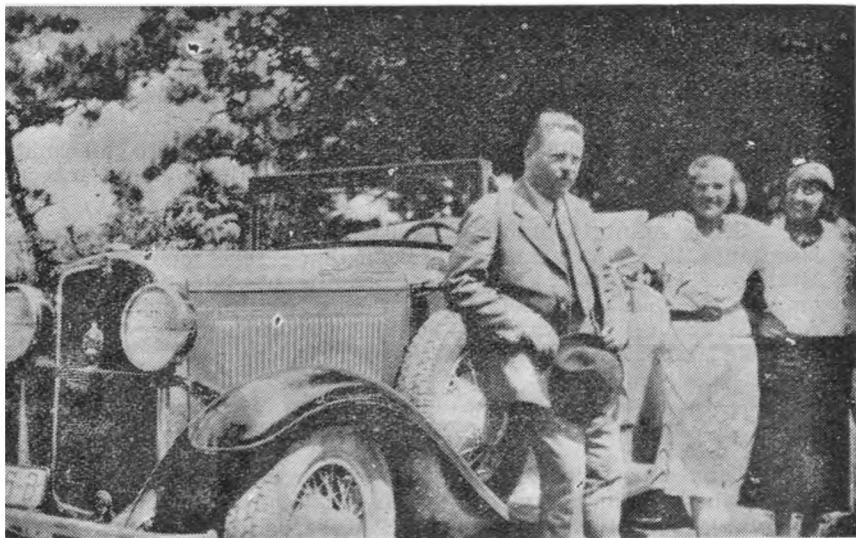
TUČNJAVE MEDJU EMIGRANTIMA

Jednoga dana, to se zaista i dogodilo. Naš su stan izmedju ostalih u to doba pripremanja atentata naročito posjećivali teroristi Ignac Domitrović, Mijo Seletković, Franjo Šimunović, poznati kradljivac Ljubomir Kremzir i drugi. Imajući prilike da izbliza vide, koliko je Perčec zajedno sa mnom i mojom sestrom Marijom, koja je u to vrijeme također boravila u Beču, udobno živio, oni su mu često predbacivali njegov luksuzni način života, prigovarajući mu, da novce dobivene od Talijana i Mađžara za propagandističku akciju i za terorizam troši najvećim dijelom na sebe i na nas. Izmedju svih, je najžučniji u svojim napadima bio Domitrović. Jednoga dana, kada je prikazujući ironično rasipanje Perčecovo izazvao smijeh ostalih prisutnih, moj je bivši zaručnik, izbezumljen od ljutine naletio na njega i opalio mu šamar. Došlo je do gušanja i tko zna šta bi se još sve desilo da ostali nisu priskočili i razdvojili ih.

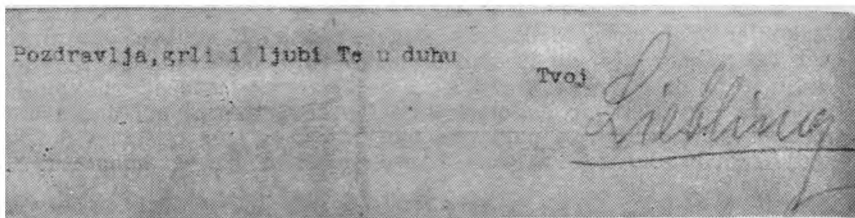
Sastanci na kojima su se pravile paklene mašine, i kojima smo prisustvovala redovito moja sestra Marija i ja, održavali su se u najvećoj tajnosti. Poslugu smo uvijek udaljavali od kuće a ja sam sama otvarala vrata posjetiocima.

ATENTATI NA JUGOSLOVENSKIM ŽELJEZNICAMA

Pripremajući atentate na jugoslovenskim željeznicama, emigranti su prije svega težili za kompromitovanjem Jugoslavije u očima inostranstva. Ali je pored toga njima bilo stalo i do izazivanja nepovjerenja u jugoslovenskom narodu prema jugoslovenskoj državi. Pored tih neposrednih koristi oni su se nadali da će atentati i strah, njima izazvan, i zaobilaznim putem potpomoći emigrantsku propagandu u zemlji. Već u to je naime vrijeme, Gustavu i njegovim drugovima između ostalih naprednih grana života u Jugoslaviji, naročito mnogo brige zadavao turizam.

Gustav Perčec živi rastrošno u Hevizfürdő sa svoje dvije prijateljice i svojim automobilom

Jedno pismo Gustava Perčeca »Lieblinga« prijateljici

TURIZAM JE UZET NA NIŠAN

U više sam ga mahova čula, kako se zbog razvijanja posjeta stranaca u našoj zemlji jada doktoru Morealu, a i svojim drugovima emigrantima. »Ako ovi prokleti glupi turisti«, govorio je otprilike u takvim slučajevima, »nastave ovako da ostavljaju pare onom svijetu na Primorju, koji je pod Austrijom naučio da gladauje, neće biti

vraga, koji će ih satjerati u naše redove.« Bio je mišljenja da zbog toga treba naći načina, da se stranci odvrate od našega Primorja i odviknu da na njemu provode svoj godišnji odmor i traže zabave i oporavka. Tumačio je Morealu i svojim drugovima, da će u tom slučaju mase na obalama ubrzo isto onako bijedno živjeti kao u vremenima, kada nije bilo turizma i da će se, kada jednom budu osiromašile, mnogo lakše među njima zasijati sjeme nezadovoljstva i pobune. Moreale, a i Sanza, kada su o ovim razmišljanjima Gustavovim bili obaviješteni, složili su se s njim, što su uostalom učinili i emigranti. Tako se desilo, da su odlučili da paklene mašine postavljaju na onaj poznati način, koji je u početku izazvao opće čuđenje i nerazumijevanje. Da bi što više zastrašili inostrane posjetioce naše zemlje, i kod njih izazvali uvjerenje, da se izlažu neizbježivo smrtnoj opasnosti, ako se krenu na putovanje po našoj zemlji, Perčec i njegovi drugovi su odlučili da paklene mašine postavljaju u međunarodna kola.

Taj svoj plan oni su zaista i priveli u djelo. Kao što je poznato paklene mašine su eksplodirale u austrijskim, njemačkim i francuskim vagonima, koji su išli kroz našu zemlju.

Seriya atentata otpočela je 30 juna 1931 godine. U njihovom izvođenju su ulogu izvršioca preuzimali na sebe redovito Stanko Hranilović i Seletković. Kao što je kasnije utvrdila bečka policija, oni su paklene mašine postavljali u vagone, koji su tranzitirali preko Austrije na liniji Schwarzach—Sankt Veith—Villach, tempirajući ih tako, da eksplodiraju u Jugoslaviji.

ANTONIO SERDAR — DR. ANTE PAVELIĆ

Kada su osjetili da im bečka policija ulazi u trag, emigranti su odmah potražili zaštite kod svojih bečkih protektora. Ali uza sve nastojanje tih nije se dalo izbjeći otkazivanje azila od strane Austrije. Jedan dio emigranata je otišao u Italiju kod dra Ante Pavelića, koji se tamo nastanio, kao što je već spomenuto, u Pesaru, Viale Castelfidardo br. 10 pod imenom Antonio Serdar. Između ostalih, koji su zbog atentata morali napustiti Austriju, spominjem Šimunovića, Kremzira, dra Crvića, onog advokata iz Djakova, koji je također prevozio paklene mašine. Što se tiče Seletkovića, on je također pobjegao u Mađarsku, dok je Stanko Hranilović otputovao za Trst. Gustav je, da bi sebi osigurao alibi, otputovao za Belgiju, gdje je počeo da snubi radnike za neki tabor u Mađarsku, koji je već onda namjeravao da organizuje i u kome bi oni bili obučavani u rukovanju oružjem i paklenim mašinama. Ja sam otišao za Sofiju gdje sam ostala kraće vrijeme kao plesačica u jednom kabaretu.

PROPAGANDA MEDJU HRVATIMA U AUSTRIJI

Odlaskom Gustava i onih njegovih drugova, koji su bili kompromitovani atentatima, aktivnost emigranata u Beču nije bila okončana. Tamo su i nadalje ostali Ivan Perčević, Furijaković, Vilim Pečnikar, Josip Mršić, Johan Kodanić, koji su se okupljali oko Stjepana Sarkotića, produžili da rade na emigrantskoj propagandi izdavajući pored ostaloga i dalje »Grič«. Osim toga, oni su na sebe primili prijem i odašiljanje korespondencije za račun dra Pavelića i Perčeca, koji su smatrali da pošta koja ide za Italiju i

Madžarsku, pošto je ima manje, biva i pažljivije ispitana i pregledana. Propagandistička akcija među austrijskim Hrvatima nastavljena je također. Na njih emigranti mnogo računaju i pokušavaju da ih pridobiju za svoje ciljeve. Svoj utjecaj oni naročito šire pomoću hrvatskog kulturnog udruženja »Prosvjeta«, koje je, otkako je za predsjednika došao dr. Antun Milohnić, intusmus dra Pavelića, potpuno potpalo pod utjecaj emigranata. Da bi u svoje redove privukli i hrvatske studente, koji borave u Beču, emigranti su pokušali da osnuju i neko specijalno svoje studentsko društvo. Na tom je poslu najviše radio prvo Josip Mršić, a sada neki Zlatko Frajsman, koji su činili i sada čine sve moguće, da u to svoje udruženje nazvano »Tomislav« privuku tamošnje studente. Na tom je međutim polju njihov rad ostao bez ikakvog uspjeha.

DRUGI DIO EMIGRANTSKE POVIJESTI

Sa napuštanjem Beča započinje drugi dio povijesti moga života u izgnanstvu.

Dopisnica Gustava Perčeca poslana gđjici Jelki Pogorelec iz Smirne

Stvarnost me je odučila od sentimentalnosti. Nemam više razumijevanja za velike riječi i ne volim patetične gestove. Ali, kad pomislim na sve ono, što sam proživjela posljednjih dana svoga boravka u Austriji i kasnije u kabaretu u Sofiji, a zatim u Madžarskoj, ne mogu a da posljednje godine svoga izgnanstva ne uporedim sa penjanjem na Kalvariju gdje je svaki korak teži, gdje svakim časom biva teži teret bola i iskušenja i povećava gorčinu i odvratnost prema životu. Za vrijeme onih posljednjih dana u Beču stalno prezanje od policije, pretresa i zatvora oduzelo mi je bilo svaki ukus za život, potpuno ubilo moju nekadašnju potrebu za zabavama i lakim uživanjima. Ali, ni te vanjske nevolje nisu bile najteže.

ATENTAT NA VLAK U ZEMUNU

Eksplוזija u Zemunu, koja je onako strašno izmrcvarila porodicu profesora Brunetija, ostala je mojom fiksnom idejom, koja me je kao sjenka u stopu pratila. Od slike unakaženog Brunetijevog jedanaestgodišnjeg sina, kome je eksplozija paklene mašine odnijela glavu i noge, bježala sam bezuspješno kao u onoj priči iz vjeronauka, Kain pred božjim pogledom.

PLESAČICA U SOFIJSKOM KABARETU

U Sofiji, gdje sam nastupila kao plesačica u kabaretu, našla sam se u tom duševnom raspoloženju potpuno sama među uglavnom tuđim i nepoznatim svijetom. Neću da se pravim bolja, nego što jesam. Udaljenost, promjene, putovanja i naposljetku moja velika ambicija da postanem istaknutom plesačicom doskora su znatno ublažili osjećanje odgovornosti, ma i posredne, za atentate i njihove žrtve. Da sam mogla da se pomirim s time, da živim kao i ostale varijetetske plesačice u lokalima, gdje sam bila angažovana, moj bi boravak trajao vjerojatno mnogo duže. Ali uza sve što sam proživjela, nisam još nikako mogla da zaboravim svoj rani djevojački san o braku sa Gustavom i mirnoj nepomućenoj porodičnoj sreći. Tako se dogodilo, da se njegovim pismima, kojima me je nagovarao da mu se ponova vratim, odazovem, napuštajući svoje sofijsko namještenje.

PERČEC-LIEBLING

Njegova su pisma bila za mene velika utjeha. Zraka sunca na oblačnom nebu. Bio je u njima veoma nježan i stalno me je pozivao da što prije dodjem u Madžarsku, kako bi se ponova vidjeli. Dok se je inače obično potpisivao sa »Stric« ili »Str« iz nekog urođenog strahovanja od indiskrecije, i dok je inače završavao svoja pisma gotovo hladno, upućujući mi samo pozdrave, sada je odjednom bio počeo da se potpisuje sa »Liebling« i da sva svoja pisma završava kao zaista zaljubljeni zaručnik. Ali da me nije potpuno zaboravio, meni se čini da pogadjam ne samo po toploti, s kojom mi je pisao, nego i po nekim drugim stvarnijim znacima. U svojim mi je pismima s najvećom brižljivošću objašnjavao, kuda treba da putujem i kako da priprelim put. Savjetovao mi je da odem u madžarsko poslanstvo i da tamo zatražim vizu za višekratno putovanje. Uvjeravao me je, da će me lijepo dočekati i da neće praviti poteškoće, jer je sa madžarskim vlastima u najboljim odnosima. Kada sam poslušala njegov savjet, vidjela sam, da se nije hvalisao, kada mi je pisao o svojim odnosima sa Madžarima. Oni su mi odmah vidirali moj emigrantski pasoš sa kojim sam otputovala u Madžarsku.

U MADŽARSKOM GENERALŠTABU

U međuvremenu je Gustav doputovao u Peštu i stupio je u vezu sa madžarskim vlastima. Ove su ga uputile na obavještajno odjeljenje madžarskog generalštaba, kome je bilo stavljeno u zadatak i u dužnost, da mome bivšem zaručniku, ukoliko bude od njih tražio pomoć za borbu protiv Jugoslavije u ma kakvom obliku, izadju u svakom pogledu ususret. Slijedeći svoj stari plan, i pošto se je sporazumio sa generalštabnim oficirima, kojima je bilo naredjeno da mu stoje na raspoloženju, počeo je da traži, da bi zakupio neku pustu koja bi po svome položaju bila zgodna za vršenje upada u Jugoslaviju, prebacivanje agenata i uhoda, održavanje prepiske i

32 oldalát tartalmaz.
Contient 32 pages.

ÚTLEVÉL. — PASSEPORT.

Magyar Királyság. — Royaume de Hongrie.

Az útlevél
száma
No du
passeport

A 305.915/6330

A tulajdonos neve
Nom du porteur

Jelke Pogorelec
Lena
Helena Pogorelec

A vele utazó feleségének neve

Accompagné de sa femme

Vele utazik
Et de ses

gyermek.
enfants.

Állampolgársága : magyar.
Nationalité : hongrois.

Madžarska putnica gdjice Jelke Pogorelec

prebacivanje propagandističkog materijala. Odlučio se je naposljetku za pustaru Janka, koja se nalazi između Belezne i Nagy-Kanizse, odmah do željezničke stanice Mura Keresztur i u neposrednoj blizini jugoslovenske granice. Prostire se na jednom brijegu, a sastavljena je djelomično od polja a djelomično je pokrivena šumom. Ima dvije zgrade, jednu lijepu i bolje uređenu, koju smo obično nazivali glavnom i drugu, manje privlačiva izgleda, koju smo nazivali sporednom.

ZAKUP PUSTARE JANKA

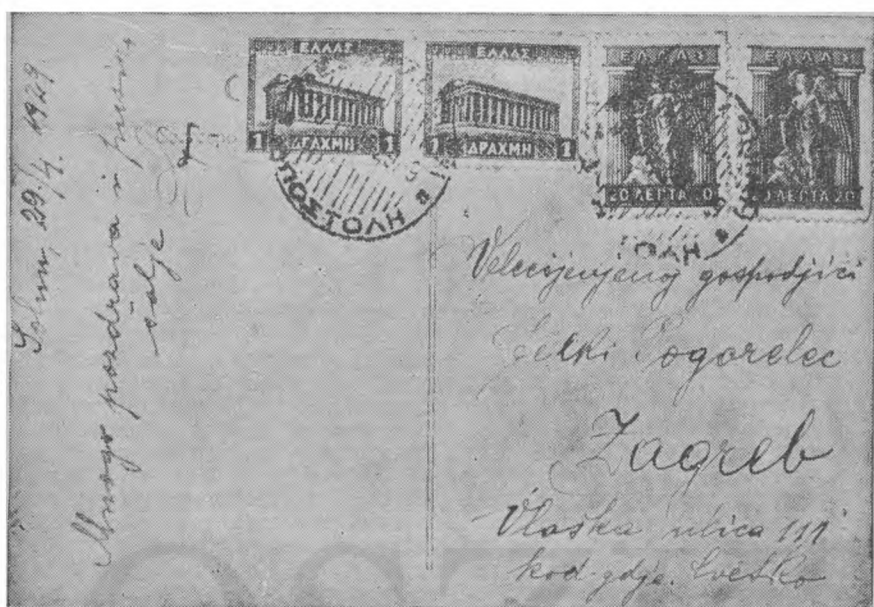
Čim je zakupio pustu, što je učinio pod imenom Emila Horvat, a na koje je ime glasio lažni pasoš, koji su mu izdali Mađari, prva je Perčecova briga bila da organizuje snubljenje emigranata za tabor, koji je imao namjeru da na tome imanju uredi. U tome su mu poslu glavni pomagači bili dr. Br. Jelić u Njemačkoj i Luka Čulić, bivši brijač i komunist u Belgiji. Jelić je poslije svoga protjerivanja iz Austrije preduzeo u Berlinu korake oko organizovanja borbe protiv Jugoslavije putem izdavanja raznih korespondencija i širenja lažnih vijesti. Oko njega su se okupili dr. Stjepan Perić, Mladen Lorković, pjevač Pjero Pjerotić, Josip Miljković i još neki drugi. U početku je s njim suradjivao i Slavko Cihlar, ali se poslije jedne od onih čestih svadja među emigrantima izdvojio i sada izjavljuje da pripada »drugoj emigraciji«. Zbog toga je prestao da izdaje i antijugoslovensku korespondenciju, na kojoj je dotle najaktivnije saradjivao. Emigrantska se štampa nalazi sada u rukama dra Branimira Jelića, a njeni su glavni organi »Croatia Press« i »Nezavisna hrvatska država«. Na snubljenju emigranata za Janka-pustu Jelić radi izašiljanjem agenata po Francuskoj i Belgiji, kojima je povjeren zadatak da među jugoslovenskim radnicima pokušavaju naći ljude, koji bi bili voljni da odu u Mađarsku. Svoju je akciju u tome pravcu Jelić razvio i u Americi. Pomoću mađarskog pasoša je 1931 godine doputovao u Buenos-Aires, gdje je organizovao udruženje »Hrvatski Domobran«, čije se podružnice nalaze u Montevideu i Sao Paulu. Razgovarajući na Janka-pusti sa nekim od ljudi koje su na dolazak u Mađarsku nagovorili Jelićevi ljudi, saznala sam kako su on i njegovi suradnici uspjeli da ih nagovore na taj pothvat.

KAKO JE RADJENO U JUŽNOJ AMERICI

On sam, dok je bio u Južnoj Americi, a po njegovom odlasku agenti, koje je uspio da oko sebe prikupi, razvili su među našim radnicima najživlju akciju za stupanje u »ustaške« redove ne klonući se pri tome ni najobičnijih laži. Te neuke ljude, od kojih većina nije uopće nikada bila u Jugoslaviji, su uvjeravali da je stanje podjednako teško u našoj zemlji kao i u Južnoj Americi, da kod nas vlada isto tako nezaposlenost i da jedino u Mađarskoj, i to pomoću emigranata i njihovih zaštitnika, mogu sebi osigurati egzistenciju. Na sličan način varali su Jelićevi izaslanici naš svijet po Belgiji i Francuskoj.

HRVATSKI SAVEZ U SZERENTU, KASNIJE »HRVATSKI DOMOBRAN«

Pored njih je u Belgiji, kao što je već spomenuto, na istome poslu radio i brijač Čulić. Njegovi su pomoćnici bili Stjepan Marušić, Fabijan Čović i Stjepan Milas. U Seraingu, gdje su stalno nastanjeni, su stvorili nekakav »Hrvatski savez«, koji pomoću letaka i novina širi lažne vijesti o navodnom strašnom stanju u našoj zemlji. Danas se taj »Hrvatski savez« zove »Hrvatski Domobran«. Po primjeru dra Branimira Jelića i po želji Perčecovoj, i Čović i njegovi ljudi

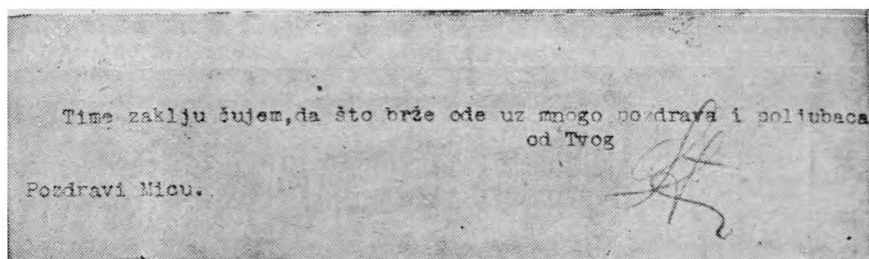

16. VIII. 1931.

Draga Jelka!

Zeliko je bilo moje razočaranje, kada sam stigao ovamo i nisam kod nikoga našao niti elovca od Tebe. Najprije sam bio vrlo zabrinut, kako si putovala i da li si stigla na odredište, dok nisam od Ive saznao, da je od Tebe i Micike primio kartu iz Sofije. Mogla si barem na Franju štogod pisati, kako smo se dogovorili. Ja sam se tebi vrlo često javio, ali sada ću i ja prestati. Neću da Te bunim, nije sile. Sigurno ništa ne trebaš od mene, pa nemaš zašto pisati. A kada budeš što trebala ili ne budeš imala ništa pametnijeg posla i zabave, možeš mi se javiti na adresu: Winkler Ferenc, SOPRON, Várkerület, 20/I. (mi svakako u dvostrukoј kuverti).

Zbogom

Tri Perčecova pisma gdjici Jelki, a jedno gdjici Miciki Pogorelec

snube naše radnike na Janka-pustu. Obećavaju im da će naći posla i iznudjivaju im razne zakletve, a kada ni to ne pomaže, kada ni na kakav način ne mogu da ih nagovore da podju u Madžarsku, onda Čulić i njegovi ljudi pribjegavaju sredstvima najbezobzirnije denuncijacije i podmetanja kod mjesnih policijskih vlasti. Pomoću pretsjednika općine u Seraingu, nekog Merloa, koji je narodni poslanik, oni udešavaju da policija zbog nekih izmišljenih prestupa protjera pojedine radnike, koje onda upućuju u Beč, k Johanu Kodaniću, odgovornom uredniku »Griča« i Perčevićevom sekretaru. Taj preko madžarskog poslanstva obavještava tada policijske vlasti u Šopronju da će preko toga mjesta uputiti Perčecu nekoliko novih »ustaša«, zahtijevajući da ih se tu dočeka. Sve do svoje smrti to je činio policijski agencat Šmit, koji je nesrećne radnike upućivao na Murakerestur, gdje su ih dočekivali glavni Perčecovi ljudi i odvodili na pustaru. Uza sav trud Perčeca i drugova broj emigranata, kada sam bila tamo o Uskrsu, iznosio je svega 24, a posljednji put sam ih zatekla oko 30.

JELKA POGORELEC NA PUSTARI JANKA

Kad sam stigla u Madžarsku ovo pribavljanje novog ljudskog materijala, koji bi opravdao troškove emigrantskih vodja, prouzročene Madžarima i Talijanima, nije bilo još dovršeno.

Na pustu sam stigla jednog lijepog, sunčanog dana. »Glavna zgrada«, u koju sam se odmah smjestila, bila je lijepo uređjena. Gustav, koji mi prvih dana nije povjeravao svoje brige i nije ništa govorio o pravom stanju stvari na imanju, dočeka me je veoma lijepo. Po njegovom nastojanju, da mi pokaže sve, što bi mi se moglo dopasti, činilo mi se, da mu je mnogo stalo do toga, da budem zadovoljna sa svojim novim boravištem. Čim sam se malo odmorila, odveo me je do sporednih zgrada, da mi pokaže kola i konje koje je bio nabavio za našu ličnu upotrebu. Životinje su bile zaista divne, a naročito mi se dopadao konj za jahanje, za kojeg mi je moj bivši zaručnik rekao s ponosom da ga je stajao basnoslovno skupo.

Prividan mir toga prvoga dana, udaljenost od grada, sve ono kretanje svojstveno poljskom imanju — ljudi koji s alatima na ramenu kreću na poljske radove, tromi i ravnodušni hod goveda, koje se goni na pašu — zatim posebna, možda neharmonična, ali živa i radosna muzika seoskog života, proizveli su u meni najbolji utisak. Izgledalo mi je, da sam poslije burne i opasne vožnje morem stigla u tihi, idiličnu luku.

Nažalost sam ubrzo osjetila, da je taj izgled bio varljiv. Ispod tihe vode kolale su podmukle struje. Mir, bolje promotren, skrivao je u sebi okove i nasilja. Kao što sam ubrzo saznala iz šapata, punog neprijateljstva, kojim su emigranti pozdravljali često moj ili Gustavov prolazak, u njihovim je redovima vladalo pritajeno, ali ogorčeno nezadovoljstvo.

DVIJE KLASJE LJUDI NA PUSTARI JANKA

Gotovo bolesno ambiciozan, često nasilan, sav ispunjen potrebom da se ističe, moj bivši zaručnik je odmah u početku života na pusti učinio veliku pogrešku počinjući da se ponaša tako osorno i bezobzirno. Načinom života, na koji je silio ljude na pusti, on ih je podijelio u dvije klase, dubokom provalijom odvojene. Klasi gospodara pripadali smo nas dvoje, ono nekoliko Madžara, što je dolazilo radi davanja vojne obuke emigrantima ili nas inače posjećivali službenim poslom, (kao što su bili na primjer kapetan Marton, ili kasnije Balenović), a pored ovih svega dva tri naša čovjeka; ostali, medju kojima su bili i Ignac Domitrović, Seletković, dr. Crvić, Kremzir, morali su da se zadovolje položajem slijepo poslušnih robova, koji su se pri najmanjem revoltu izlagali opasnosti da pretrpe najteže kazne mučenja, da budu zatvarani, da budu osuđeni na gladovanje. Od ranoga jutra pa sve do mraka oni su morali besprekidno da rade. Prije podne su svršavali najteže poljske poslove, a zatim bi bivali obučavani u rukovanju puškomitraljezima, dobivenim iz Italije, sklapanju paklenih mašina, njihovom postavljanju itd.

POSEBNA VRSTA ČAMACA

Osim toga su ih Perčec i madžarski oficiri, koji su ga potpomagali u nadziranju tih »ustaša«, koji su me svakoga dana sve više potsjedali na robijaše, prisiljavali da grade jednu naročitu vrstu čamaca za prebacivanje preko Drave, koji su zbog svoje relativne lakoće bili veoma pogodni za prebacivanje oružja i atentatora preko granice.

Zbog svega ovoga je medju tim ljudima, od kojih se tražilo da se izlažu najvećim opasnostima, zavlдалo najgore raspoloženje. Većina su izmedju sebe predbacivali Perčecu, da u njima gleda samo kapital od kojeg vuče rentu, živo meso, koje se trudi da što bolje proda. Drugi su bili potišteni, stalno su spominjali srodnike, koje su ostavili u zemlji, ili pak, ako su bili iseljeni, u Belgiji i Južnoj Americi.

SLUČAJ ADAMA TIŠLERA IZ SAO PAOLA

Naročito me je medju tim posljednjim dirnuo neki Adam Tišler iz Sao Paola. Zaveden Jelićevim agentima, bio je jedan od onih rijetkih, koji su o svome trošku došli u Madžarsku. Težak i naporan način života, kome su ga podvrgli, grubo postupanje, ponižavanje, koje je svakodnevno doživljavao, razočarali su ga već prvih dana poslije njegova dolaska na pustu. Molio je u više mahova Perčeca, da mu omogući i dozvoli odlazak, izjavljujući otvoreno da on hoće da se vrati u Južnu Ameriku ne samo zbog sebe, nego i zbog drugih naših radnika u toj zemlji. Reći će im, samo ako mu za to bude pružena zgodna prilika, da nipošto ne odlaze u emigrantske tabore, jer će ih život u njima zauvijek onesposobiti za ma kakav posao, jer će raditi za nedostojne i zločinačke ciljeve. Razumije se, da su te njegove molbe, popraćene ovakvim komentarima, ostajale bez rezultata izazivajući samo strahovitu srdžbu i grdnje mog bivšeg zaručnika u početku, a kasnije i kazne zatvaranjem u prostorije, koje su bile naročito odredjene za kažnjavanje neposlušnih »ustaša«.

Postepeno je medju ljudima na pusti obrazovana jaka grupa nezadovoljnika, na čije je čelo stao Seletković. On i Huskić, uvjeravajući ostale emigrante da treba pošto poto da se riješe Perčeca, spjevali su tih dana o meni i njemu podrugljivu pjesmu, u kojoj su satirički prikazali svu razliku izmedju položaja podvlaštenih i povlaštenih na imanju. Nezadovoljstvo je u toj grupi uskoro dobilo tako prijeteci oblik, da smo se i ja i Gustav pobojali za svoje živote.

NEUSPJELA ZASJEDA SELETKOVIĆU

Da bi se kako tako riješio vodje nezadovoljnika, moj mu je bivši zaručnik jednom čak postavio i zasjedu, koja je imala da ga ubije. Na Seletkovića je opaljeno tom prilikom u šumi nekoliko metaka, ali je ostao nepovrijeđen.

Kada je jedan od učesnika u toj zasjedi, o kojoj ja nisam ništa znala, dotrčao odmah poslije neuspjelog pokušaja ubijstva da javi Perčecu, šta se dogodilo, on mi je u najvećoj žurbi objasnio iskidane riječi zadihanog glasnika, i naredio odmah da se upregnu kola, pomažući i sam, što dotle nije nikada činio, pri izvođenju konja iz štale i pri uprezanju. Usplahiren, zastrašena izraza na licu, on je do Murakerestura nemilosrdno šibao konja i umirio se tek kada je voz daleko odmakao od željezničke stanice.

PERČEC JE POBJEGAO U BUDIMPEŠTU

U Pešti je zatražio od madžarskih vlasti da uguše pokret nezadovoljstva na pusti, što su one uskoro i učinile. Jedan dio pobunjenika, medju kojima su se nalazili Domitrović i Huskić, internirani su u Segedinu, a drugi, kao Seletković, Crvić, Kremzir upućeni su u Italiju, u tabor dra. Ante Pavelića, koji se nalazi u neposrednoj okolini grada Brescie, gdje pod komandom dvojice bivših austro-ugarskih oficira, Narcijusa Jesenskog, bivšeg kapetana, i Emila Lahovskog, koji je prije bio na Janka-pustari, živi oko 90 emigranata. Po dolasku u Peštu uzeli smo stan u Becsi-utza broj 5. Gustav je umjesto imena Emil Horvat uzeo ime Josef Štajner, a ja sam se prijavila kao Olga Štajner. Otada smo počeli da živimo neredovnim životom, liježući kasno i kasno ustajući, obilazeći kao i u doba našeg boravka u Beču noćne lokale, pozorišta i kinematografe. Ponova sam preuzela svoj posao sekretarice, koji se je svakoga dana sve više povećavao. Rekla sam, da je naš način življenja u Pešti bio sličan onome u Austriji. Medjutim je postojalo ipak nekoliko značajnih razlika.

SASTAV MADŽARSKOG PERČECOVOG DRUŠTVA

Prije svega je naše društvo bilo manjim dijelom sastavljeno od emigranata, a mnogo većim dijelom od madžarskih oficira, većinom generalštabnih, i od činovnika madžarskog ministarstva inostranih poslova. Od oficira su se najčešće s nama sastajali pukovnik Georg Petričević i kapetan iz glavnog generalnog štaba Valerije Štefan. Za Petričevića mi je jednom prilikom Gustav pričao, da je prisni prijatelj Horthyja, s kojim vrlo često provodi cijele večeri igrajući bridge. Preporučio mi je da budem s njime naročito pažljiva, jer od njega, koji ima tako jake veze sa vodećim peštanskim krugovima, zavisi i visina pomoći u novcu i materijalu, koju oni daju za emigrantsku akciju.

»KNJIŽEVNIK« TOMISLAV VITEZOVIĆ

Naš najbliži poznanik iz ministarstva spoljnih poslova bio je neki grof Riko Maria Ritter Kimet-Ledin poznat kao pisac pod pseu-

donimom Tomislav Vitezović. Po nagovoru moga bivšeg zaručnika i nekih Makedonstvujušćih on je napisao knjigu protiv Jugoslavije, koja je izašla pod naslovom »Die Anderen« u nakladi Amalthea Verlag u Beču. Jadni je grof imao mnogo muke s tim svojim djelom, čija je prodaja vrlo slabo išla, i zbog kojeg se poslije zavadio sa emigrantima.

Ova nova poznanstva ne bi mi bila neprijatna, da zbog njih posredno nije dosio do razmirice između mene i Gustava, koja se je mjesecima protezala.

PERČEC KAO VOJNI ŠPIJUN

Do prve je svadje došlo na ovaj način. Jednoga dana sam pisala, kao i obično, pod njegovim diktatom, kada mi je on odjednom počeo da diktira neka obavještenja vojnog karaktera, koja su se odnosila na Jugoslaviju. Trgla sam se kao opržena. Zнала sam, što to znači baviti se vojnom špijunažom i nisam ni u kojem pogledu htjela da učestvujem u nečemu sličnom. Izjavila sam odlučno, da time neću da se bavim prekoravajući svoga bivšeg zaručnika, što se je upustio u tako opasnu igru, i savjetujući mu da se toga što prije okani. Pogledao me je srdito problijedivši malo. Zatim je odgovorio namjerno grubo, kao da hoće da uguši neki unutrašnji strah, da treba da budemo načisto sa svojim položajem. Nalazimo se u službi Madžara i moramo raditi ono, što nam oni zapovijede. On uostalom nije jedini, koji vrši špijunažu za račun Madžara kao i drugih zemalja. Obavještenja, koja saopćuje dvojici madžarskih oficira, kapetanu Martonu i jednom majoru, koji vrše obavještajnu službu protivu Jugoslavije, salju se također i Perčeviću u Beč, koji ih dijeli dalje obavještajnim službama drugih zemalja, koje se interesuju za jugoslovensku vojsku. Pored Perčevića se istim poslom bavi i Dujčić u Austriji, koji je svojim planovima o napadu na Jugoslaviju zadivio talijanski generalštab. Emigranti u Budimpešti, Italiji i Austriji, vrše obavještajnu službu za Madžare, Talijane i »Heimwehr«, čije službe izmjenjuju međusobno izvještaje. Grupa emigranata u Berlinu obavještenja, koja dobiva od Perčevića i Perčeca o stanju u Austriji i Madžarskoj, daje hitlerovcima, dok istovremeno obavještava Beč o položaju u Njemačkoj. Pošto mi je ovo izložio, počeo je ponovno da me nagovara, da mu pomožem u tome poslu. Ja sam to odbila, i tako je došlo do svadje, koja se je kasnije iz istih razloga često ponavljala.

Rad Perčecov i njegovi pseudonimi nisu dugo ostali nepoznati. Madžarske vlasti, da se ne bi kompromitovale, a da bi ujedno omogućile naš dalji ostanak u Pešti, savjetovale su nam da promijenimo i stan i ime. Perčecu su izdale pasoš na ime Groom Iles, u kojem je bilo označeno, da je po zanimanju novinar. Pored toga je dobio i legitimaciju jednog madžarskog lista. Ja sam dobila pasoš na ime Pogorelec Ilona. U tome pasošu stoji, da sam rođena u Budimpešti, dok sam ja međutim u stvari rodom iz Sv. Ilije u Jugoslaviji. Slijedeći savjet madžarskih vlasti da stanujemo odvojeno, Perčec je pod svojim novim imenom uzeo stan u ulici Jozef Ter 12 III, 8, a ja sam se nastanila kod nekih poznanika. Novi stan Perčecov ima dvije sobe, a nalazi se u jednoj velikoj kući preko puta parka.

ŠOFER POSPIŠIL — PERČECOV TIJELOHRANITELJ

U njemu stanuju samo on i šofer Pospišil, koji mu, otkako je zbog onih sukoba naпусти strahovito živčano oslabio, služi kao tijelohranitelj. Za novu Perčecovu adresu nije niko znao osim njega, mene i Pospišila. Da bi zavarao trag, kad je odlazio kući, uzimao bi autobus broj 5, koji vodi u predgradje Ofen, a zatim bi se skidao

odmah na idućoj stanici i tada se tek upućivao kući. Iako smo odvojeno stanovali, ja sam i nadalje produžila da vršim posao njegove sekretarice. Vodila sam i dalje brigu za emigrantsku korespondenciju, šifrovala i dešifrovala pisma i slala ih na adrese, koje je on redovito uzimao iz onog notesa, o kojem je već bilo govora.

U HEVIZFÜRDŐ

Naš boravak u Pešti prekidan je u više mahova. Jednom smo ove godine bili u banji Heviz, gdje smo otsjeli u vili »Gabik«. Časovi provedeni u tom prijatnom mjestu ostali su mi u najljepšoj uspomeni. Provodila sam vrijeme naizmjenice kupajući se, plešući, praveći izlete. Imala sam na raspoloženju auto, koji mi je Gustav pribavio.

Svake smo nedjelje redovno odlazili iz Pešte na pustu. Ti naši posjeti taboru nisu bili ni najmanje prijatni. Otkako je imao sukob sa Seletkovićem i njegovim drugovima, moj bivši zaručnik je bio stalno u paničnom strahu, da će ga neko od zatočenika na pustari ubiti. Nosio je uza se uvijek po dva revolvera. Svoj dolazak na pustu obavljao je najvećom tajanstvenošću, sakrivajući ga od svih, osim mene i Pospišila.

JELKA POGORELEC KAO STRAŽAR S REVOLVEROM

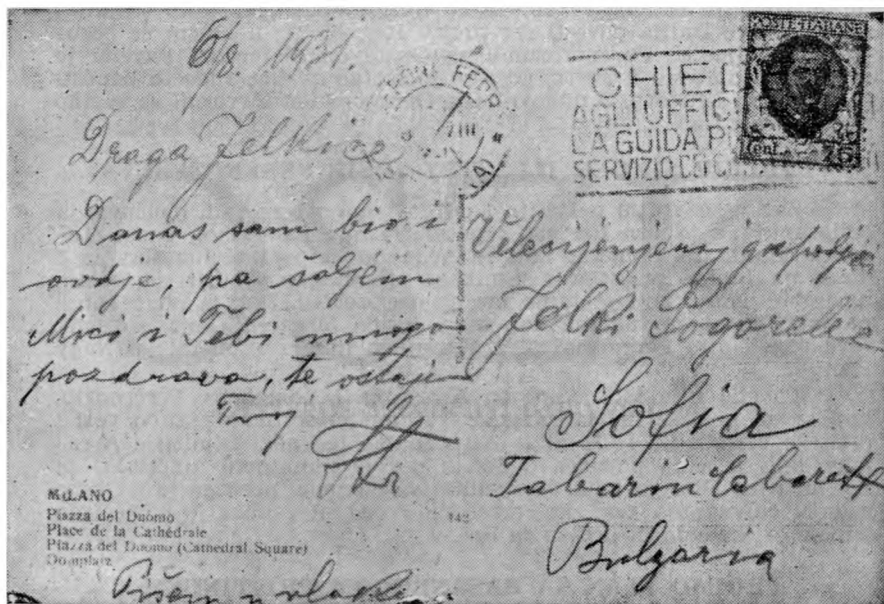
Kada bi bio prisiljen da noći na imanju, ja sam sa revolverom u ruci morala da stražarim cijelu noć u pretsoblju glavne zgrade, gdje je spavao. Naši posjeti u pustari imali su za mene još jednu tešku stranu. Poznavajući kao Perćecova sekretarica njihovu sudbinu do tančina, upućena u njihovo pravo raspoloženje, ja se nisam mogla oteti sažaljenju prema našim jadnim emigrantima, koje su Mađžari u društvu sa Perćecom podvrgavali onako strašnom načinu života. Bilo mi je teško pri duši, kad sam gledala, kako su se izmijenili ti nesrećni ljudi, od kojih je svaki u prošlosti, dok nije došao u Mađžarsku, predstavljao samostalnu, slobodnu ličnost, koja je mogla po svojoj volji da odlučuje o svojoj sudbini, učestvovala kao ravnopravan član u ljudskom društvu i poslije rada imala pravo na zasluženi odmor i zabavu. Jedni su na licu imali tupi izraz ljudi, koji su dugo vremena proveli na robiji. Kretali su se tromo i bezvoljno. Svoj su posao obavljali ne samo bez oduševljenja, nego i bez interesovanja. Drugi, koji su bili kudikamo malobrojniji, bacali su oko sebe poglede ljudi na sve spremnih, ispod oka i zatrovani mržnjom, ili bi u prolazu nekog od njihovih nadziratelja promrmljali neku psovku ili neku prijetnju. Na tom ostrvu ukletih dešavale su se česte manje pobune, koje su se uvijek završavale tragično po začetnike, pokušavani su i izvršavani bijegovi, koji su veoma rijetko uspijevali.

POKUŠAJ BIJEGA ČETVORICE SELJAKA IZ HLEBINE

Od svih slučajeva, o kojima sam čula ili kojima sam prisustvovala, najviše mi je ostao u pameti i najdublje me se je kosnuo slučaj četvorice naših seljaka iz Hlebine, koji su dopali na svoju nesreću u emigrantski tabor. Zvali su se Stjepan Petrović, Marjan Mađžarić, Dragutin Sikirica i Ivan Mraz. Ubrzo poslije svoga dolaska, ta četvorica su odlučila da pobjegnu pa iako su ih Perćecovi mađžarski pomoćnici odmah po izvršenju njihove namjere počeli da gone, služeći se pri tome čak i psima, trojici je od njih, Mrazu, Sikirici i Mađžariću uspjelo da pobjegnu. Uхваćen je samo Petrović, koga su nemilosrdno isprebijali, i poslije dužeg zatočenja stavili pod najstrožiju pasku.

SAMOUBISTVO JOSIPA ŽARKA

Ali nisu se na pusti odigravali samo pokušaji pobune i bijega. Odigrala su se tu još dva događaja, poslije kojih me je bilo tako strah, kad bih izlazila iz voza u Murakereszturu, kao kad sam djetetom prolazila noću kraj groblja. Prvi je događaj samoubijstvo Žarka Josipa. On je u svoje vrijeme, nagovoren od Čulića i Stjepana Marušića na jednoj jugoslavenskoj proslavi u Seraingu pucao na poslanika Milojevića, metak je promašio, a atentator je zatvoren i po izdržanju kazne protjeran. Kasnije je došao na Janka-pustu, gdje je dugo vremena bio jedan od najpovjerljivijih ljudi Madžara i Perčeca. Ali je, postupno u njemu počela da se budi težnja za domovinom i njegovima, sažaljenje prema njegovim drugovima, odvratnost prema životu, koji je morao da vodi. Tužio se meni i Perčecu moleći nas, da mu omogućimo na neki način povratak. Jednoga dana, kad je izgubio svaku nadu, da će se spasiti sa Janka-puste, on se ubio metkom iz revolvera. Vidjela sam, kad su ga donijeli mrtva, krvava i razmrskane glave. Zajedno sa Gustavom po-

Jedno Perčecovo pismo gdjici Pogorelec iz vlaka u Italiji

bjegla sam na pola luda s toga strašnog mjesta. Kada sam stigla u Peštu, činilo mi se da nikada više neću smoci dovoljno snage da se vratim na imanje, gdje se taj strašni događaj odigrao.

PERČEC — UBOJICA NEVINA ČOVJEKA

Drugi događaj napravio je od moga bivšeg zaručnika ubicu. Već sam u nekoliko mahova naglasila, da je patio od straha, koji je gdjekada uzimao razmjere manije gonjenja. Došavši jednoga dana na pustu, njemu se učinilo, da jedan od emigranata, koji je upravo radio nešto oko jednog puškomitraljeza, a na koga je on

odavno sumnjao, da mu radi o glavi, vreba zgodnu priliku da ga ubije. U momentu ludoga straha, kako mi je kasnije pričao, izvađio je revolver i opalio na tog nevinog čovjeka, koji je pao na mjestu mrtav. I pored svega toga Perćec se nada da će primiti još stanoviti broj emigranata u Mađarsku. Ali bojeći se da bi ogorčenje na Janka-pusti moglo biti zarazno, odlučio je da za pridošlice zakupi druge dvije puste. U blizini Nagy-Recse jednu je već uzeo u zakup od nekoga grofa.

U više mahova je vodstvo na Janka-pusti pokušavalo da podigne duh emigranata, ali bez velikog uspjeha. Jedan od takvih pokušaja bio je i posjet dra. Pavelića, koji je doputovao sa talijanskim pasošem. Emigrante su natjerali da obuku ustaške uniforme i tako su se fotografirali sa hrvatskim grbom od cvijeća zajedno sa Pavelićem i Ivanom Perćevićem, koji je takodjer tom prilikom doputovao iz Beča. Ta će fotografija biti upotrebljena u jednom propagandističkom kalendaru, čije se izdanje priprema u Berlinu.

DR. PAVELIĆ NAVJEŠĆUJE RAT

Pavelić je tom prilikom održao govor emigrantima, u kojem im je između ostalog rekao, da će njihove patnje kratko trajati i da će uskoro Italija povesti rat protiv Jugoslavije, u kojem će bezuvjetno pobijediti. Po sporazumu sa Gustavom Perćecom Pavelić je sa puste otputovao u Peštu, gdje se je sastao sa više vodećih ličnosti iz političkih krugova. S pukovnikom Georgom Petrićevićem se sastao nekoliko puta.

VLADIMIR SINGER ILI VITEZ JOSIP FERENCZFALVA

Zatim se vratio u Italiju i poveo je sa sobom radi obučavanja emigranata u taboru Brescia kapetana Emila Lahovskog kao i studenta Vladimira Singera, koji je nedavno napustio Jugoslaviju i došao na Janka-pustu gdje se nikako nije mogao pomiriti sa teškim načinom života, koji je tamo morao da provodi. Dok je obučavanje na pusti ostalo u rukama kapetana Josipa Mecgera, koji se sada zove vitez Josip Ferenczfalva, a stanuje u hotelu »Central« u Nagy Kaniszi.

Pavelić nije bio jedini od saveznika i pomagača Perćecovih, koji su ga posjetili u Mađarskoj. S njime su stalno stajali u vezi i pristaše VMRO. Od njih mi je najpoznatiji bio neki Dimitrije Avramov, koji je sada povučen u Sofiju, jer je punktovni načelnik za Sofiju. Kiril Drangov, sin pukovnika istog imena, preuzeo je na sebe zadaću održavanja veza sa Perćecom. Pored njega nas je posjećivao i Eftimov, kadgod bi prošao za Beč.

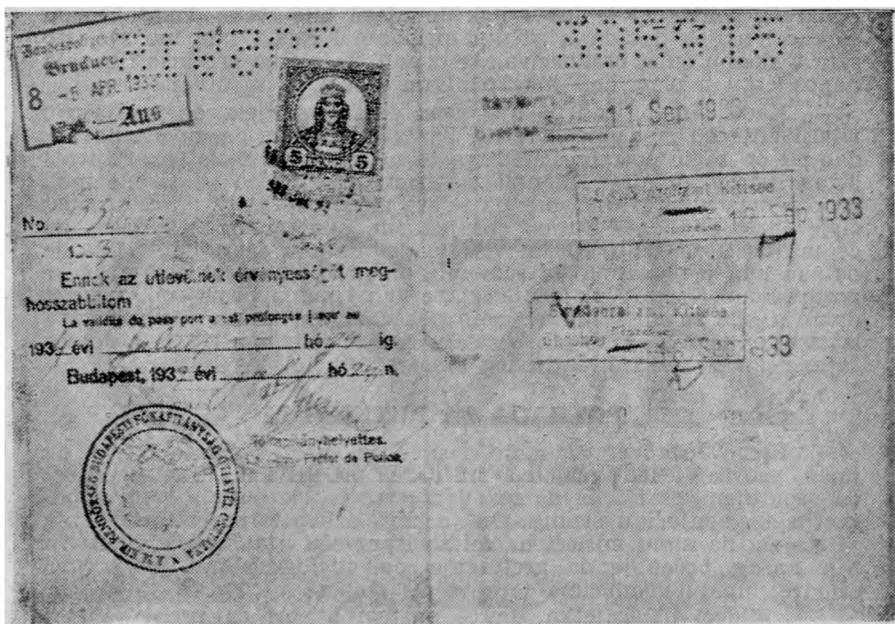
PROPAO PLAN SA HASANBEGOM PRIŠTINCEM

Prije kratkog vremena moj bivši zaručnik izradio je plan za terorističku akciju velikih razmjera, u kojoj je trebao da učestvuje sa kačacima i Hasanbeg Prištinac. Koliko je na saradnju s tim posljednjim polagao, vidjela sam najbolje po tome, što je on, koji je inače novce, dobivene od Talijana za terorističku akciju čuvao najvećim dijelom za sebe, a samo najmanje što je morao trošio na opće ciljeve, ovoga puta bio veoma darežljiv prema Prištincu, kome je poslije svršenih pregovora dao zamašnu sumu. Kao što je poznato Prištinac je uskoro potom ubijen i tako je taj plan propao.

LJUBOMOR ZBOG SUPARNICA

Dok je na Janka-pusti onako žalosno i jadno tonula u blato i u krv prevratnička djelatnost Perćeca i njegovih drugova, u mojim odnosima prema njemu desile su se velike, i za mene iznenadne pro-

mjene. Počeo je naglo da hladni prema meni. Obraćao mi se više kao činovnici, nego kao zaručnici. Kada bi bio sa mnom u dokonim trenucima, osjećala sam da je odsutan duhom i da su mu misli nečim drugim zabavljene. Oslabljenih živaca, istrošena svim onim, što sam preživjela, ja sam, vidjevši da gubim i posljednje, do čega mi je bilo još stalo, njegovu naklonost, postala strahovito ljubomorna. Da bih saznala pravu istinu, počela sam da ga slijedim. Moje je uhodjenje bilo duže vremena bezuspješno. Ali sam jedne večeri, kada sam kradomice promatrala ulaz u njegovu kuću, vidjela, da u nju ulazi upadljivo obučena, jako našminkana žena. Čuvajući se da ne budem opažena, pošla sam za njom uz stepenice. Zastala je pred Gustavovim vratima i na njima zazvonila. Nisam sačekala, da joj bude otvoreno. Znala sam dovoljno. Vratila sam se kući kao ubijena. Ipak mu sutradan nisam ništa rekla. Produžila sam da ga slijedim želeći da budem potpuno sigurna u njegovo nevjerstvo, prije nego što izazovem posljednje objašnjenje. Na svoje sam se

Jedan list iz mađarske putnice gdjice Jelke Pogorelec

zaprepaštenje uvjerila, da žena, koju sam do njegovih vrata dopratila, nije bila jedina njegova prijateljica.

Tako sam izgubila svaku nadu, da će mi se još jednom povratiti i da će me ikada vjenčati. Tražila sam od njega, da mi dadne neku neznatnu sumu, koja bi mi omogućila da napustim Mađarsku i u jednoj zemlji započnem nov život. Odbio me je pišući mi da mogu dobiti stan i hranu; onoliko koliko dobivaju ostali emigranti, ali nikakvoga novca za put.

DOLAZAK ŠIMUNOVIĆA I SERVAZIJA

Upravo tih dana stigao je u Peštu Šimunović sa porodicom iz Italije, gdje je poslije svoga odlaska iz Rijeke (Fiume) bio sa Servazijem u Zadru i suradjivao na ubacivanju oružja u Jugoslaviju, upu-

ćivanju agenata, atentatora i t. d. Na uzastopne intervencije jugoslovenskih vlasti Talijani su ih zamolili da odrede neka druga dva emigranta, koji bi produžili njihovu djelatnost, a oni da se povuku. Servazi je otišao u Bresciju, a Šimunović se uputio u Mađarsku.

Njegov dolazak dao mi je zgodan povod da izmolim od svog bivšeg zaručnika još jedan sastanak. Javila sam mu, ko se kod mene nalazi moleći ga da odmah dodje. Iako me se inače klonio u posljednje vrijeme, ovoga puta se odazvao mome pozivu, zainteresovan valjda vijestima, koje je očekivao.

ZADNJI SUSRET SA PERČECOM

Bila je noć, kada je došao. Već poslije prvih riječi je došlo do prepirke. Nastao je neugodan prizor, kojeg se nerado sjećam. Nasuprot svima čvrstim, unapred stvorenim odlukama, da ću biti mirna, dostojanstvena, da se neću upuštati u predbacivanja, niti ma čime pokazati, koliko mi je još uvijek do njega bilo stalo, ponašala sam se kao i uvijek dotada u sličnim prilikama. Rekla sam mu sve, što sam o njemu čula, predbacivala sam mu, da me je prevario i zapala naposljetku u plač, koji nikako nisam mogla da savladam.

Kada sam najzad po njegovom držanju vidjela, da je njegovo udaljivanje od mene nepovratno, izjavila sam mu, da ću otputovati, dao mi on za to potrebna sredstva ili ne. Njegovo dotle suzdržljivo i dosta hladno držanje iznenada se izmijenilo. Počeo je da me moli da ostanem uvjeravajući me, da se sve može popraviti, da ćemo opet živjeti kao nekada i tvrdeći još jednom, kao toliko puta dotle, da će me uzeti za ženu. Nisam više mogla da mu vjerujem. Moja je odluka bila čvrsta. Izjavila sam mu, da nam samo još ostaje da se pozdravimo. Njegove prijašnje izjave kao i nagla promjena njegova držanja bile su mi i suviše jasno pokazale, da me on više zadržava iz straha, da mu se ne bih osvetila, kad budem van njegova domašaja, nego iz ma kakva drugog razloga.

POTRAGA ZA PUTNICOM

Njegov odgovor na moje posljednje riječi, pokazao mi je, da imam pravo. Vičući i prijeteci mi, da će me prije ubiti, nego pustiti da otputujem, tražio je, da mu dam svoj pasoš. Šutjela sam, nepokretna i gledajući u stranu. On je tada dohvatio moju tašku, koja je stajala na stolu misleći da mi se isprave u njoj nalaze. Kada ih nije našao, počeo je da pretražuje po cijelom stanu, otvarajući ormare, lupajući ladicama i prevrćući stolice.

Videći naposljetku, da će mu svi napori da pronadje moj pasoš ostati uzaludni otišao je i ne pozdravivši se sa mnom, dobacivši mi samo još jednom, da i ne pokušavam da bježim, jer da ima duge prste, koji će me umjeti već zadržati kad bude trebalo i kazniti, ako ma šta protiv njega preduzmem.

Čim sam ostala sama sva uplakana, počela sam da spremam svoje stvari. Iz kreveta, gdje sam ga bila sakrila, izvadila sam svoj pasoš.

Moje su ispovijesti završene. Žalim zaista, što se to isto nije desilo i sa mojim životom.«

To je eto ispovijest Jelke Pogorelčeve, ispovijest teška i porazna, ali ispovijest, koja njoj donosi olakšanje u duši da sa sebe skine svaku odgovornost za izdajničko djelo ljudi, s kojima ju je sudbina bila povezala.

JOŠ NEKI DOKUMENTI

Između ostalih dokumenata, koje je Jelka Pogorelec uputila našoj redakciji zajedno sa svojim ispovijestima, nalaze se dva, koja zaslužuju da im se posveti posebna pažnja: jedno pismo i jedna pjesma. Pismo je upućeno na »Signore Luigi Servazi. Fiume, Via Canova No. 2, Italija«, a glasi:

17 XII 1931 god., Janka-pusta.

Poštovani gospodine!

Dne 11 ovog mjeseca oputovao je odavde dr. Klein k Vama. Obećao je da će se odmah javiti. Do danas nemamo još nikakvih vijesti od njega, pa smo u brizi, da mu se nije što na putu dogodilo.

Ako je dr. Klein sretno tamo stigao, molimo Vas imajte do-brotu pa nas o tome obavjestite.

U prilogu Vam šaljem pjesmu, koju izvolite predati dr. Kleinu. Inače ovdje ide iz dana u dan sve gore i gore.

Primitite hrvatski pozdrav od

Domitrovića Ignaca.

Adresa: Hasan Huskić,

Poste restante — Belezna — Hungaria.

Hrvatske pozdrave Vam šaljem i našem vodji Anti od
Mirka Kruhaka.

Ako je gosp. dr. Klein došao neka se odmah javi.

Kao što se iz ovoga pisma vidi, i kao što će se još bolje vidjeti iz pjesme, koja mu je priložena,

već u decembru 1931 godine bilo je zavladao među emigran-tima duboko nezadovoljstvo sa životom na koji su bili prisiljeni, i sa vodjama, koji su im se bili nametnuli.

Osjećajući da na pusti sve dublje korjena hvata duh pobune i nezadovoljstva protiv njega i Madžara, da mu prevare, pomoću kojih je sa raznih krajeva svijeta dovlačio emigrante, ne samo nisu oproštene od strane ovih, nego da mu oni još predbacuju i mnoge druge krivice i grješke, Perčec je u svojim naporima da povрати red u svom emigrantskom taboru udario potpuno pogrješnim putem.

Nasilan i primitivan, pokušao je da emigrante zastraši prijet-njama i kaznama.

Vidjeli smo u ispovijestima Jelke Pogorelec, kako je strahovito na-stradao Stjepan Petrović, kada je pokušao da pobjegne, i kako su prolazili njegovi drugovi, kada se ne bi u svakom pogledu poko-ravali naredbama Perčecovim i njegovih madžarskih pomagača.

Ali se čini, da nije samo zla ćud zločinca — »Lieblinga« bila zla zvijezda, koja je dovela do onako zatrovanih odnosa na pusti. Da bi što veći dio novca dobivenog od Talijana i Madžara mogao upotrebiti za pokrivanje troškova svoga luksurnog života, svojih boravaka po banjama, svojih metresa, svoga automobila, on je pri-siljavao emigrante da se na pustari bave, pored vojne obuče, naj-nižim i najtežim poslovima domaćinstva. Morali su da grade i čiste

17/XII 1931.

Poštovani gospodine!

Dne 11. ov. mj. otputovao je odavde
Đ. Klein k' Vama. Ubećao je da će
se odmah javiti. Do danas ne,
imamo još nikakvih vijesti od
njega, pa smo u brizi da mu
se nije što na putu dogodilo.

Ako je Đ. Klein sretno tamo
stigao, molim Vas imajte dobrotu
pa nas o tome obavjestite.

U prilogu Vam šaljem pjesmu
koju imolite predati Đ. Kleinu.

Inače ovdje ide iz dana u dan
sve gore i gore.

Primiti ljubazni pozdrav od
svijih nas. *Domitrović*
Hanan Huskin
janka, pošte restant
Belena.

Jedno Domitrovićevo pismo Servaziju

Hrvatsko pozdravo Tama
i mojim prijateljima
od
Vukobroda

Ako je gosp. Dr. Klein došao
neka se od njega pozdravi

Signor

Luigi Servatry

Fiume

Via. Canova N.º 2.

Italia

Domitrovićevo pismo Servaziju

kanale, peru rublje, iznose smeće iz staja, izmet ispod svinja, baveći se naravno pored tih i svima drugim teškim poljskim radovima.

Tako na primjer prema pjesmi Abdia (Kruhak)

Na stvari će da poradi,
Što iz koca svinjsko . . .
Marljivo lopatom vadi
»On još više

Iza riječi »svinjsko« dolazi ekvivalent riječi izmet, koji iz obzira prema našim čitaocima ne citiramo. Ili na primjer:

Obol svoj Nikola Bači
Svakog tjedna doprinaša
Što za svoje »zipcigere«
Pegla rublje kao snaša.

Njihov trud bio je nagrađen bijednom hranom. Danima su emigranti dobivali, onako izmoreni poslom, samo jedan obrok dnevno, na večer, koji se sastojao od neke, kako iz pjesme izlazi,

prilično slabe čorbe.
Tako svake večeri
S rižom ajnbren juha
Kroza osam dana se
Na Janka-pusti kuha.

Ili su pak, radi promjene valjda, dobivali dnevno kao svu hranu svega po jednu šalicu mlijeka ujutro i naveče.

Tako sada jadnim ljudma
Što po vazdan teško rade
Jutrom jednu i večerom
Šalicu sa mlijekom dade.

Kruh koji nisu svakodnevno dobivali, nego samo nedjeljom i u naročitim prilikama, bio je nezdrav i pljesniv.

Dok se Perčec uz cigane
Zabavlja preko noći,
Jerbo Jelek glazbu voli,
Ne da mu se kući poći.

Što potroši više tamo,
To na nama on uštedi
Dajući nam pljesna kruha
Koji više i ne vrijedi.

Pjesma je potpisana sa »emigrant«, a sastavili su je zajednički Mijo Seletković, Ignac Domitrović, Hasan Huskić, Kremzir i drugi nezadovoljnici.

Vjerna slika toga besmislenog i patničkog života, ona ostavlja težak utisak.

Potsjeća na tromu i žalosne zabave, kojima se odaju zatočenici u nečovječno upravljanim tamnicama, ili ratni zarobljenici. Ima u njoj duh sitnog ogovaranja, zapažanja i najmanjih svakodnevnih sitnica, koji sažaljenju oduzima mogućnost da bude prožeto poštovanjem. Zaista je čitajući ove hrome stihove, čovjeku, koji voli svoj narod, teško oteti se tuzi, koja potsjeća na tugu starijega brata nad mlađim, kad ovaj, udarivši pogrešnim putem u životu, zapadne u blato, koje se ničim više ne da oprati.

ISKIDANE MREŽE SPLETKI

Obruč spletki i prijetnji, kojima su Jugoslaviju bili opasali njeni neprijatelji, razbijen je i njegova tamna pozadina je otkrivena. Svojom čvrstom voljom, da radi na konsolidaciji mira, na uklanjanju svih povoda i uzroka međunarodnih nesporazuma i krčenju novih puteva mirnoj i čestitoj saradnji između pojedinih država, Jugoslavija je svoj položaj u Evropi zasnovala ne samo na koheziji i životnoj snazi svoga naroda, svojoj uredjenosti i svojoj moći, nego je ujedno znatno doprinijela ujedinjenju snaga svih onih međunarodnih činilaca, koji, djelujući za dobro svojih zemalja, ne zaboravljaju da je mir njihova najsigurnija garancija.

Ali ma da su mreže spletki iskidane i njihova tamna pozadina obasjana svjetlom neoborive optužbe, pojedini dijelovi podmuklog obruča još uvijek žive.

Ima još oko naše zemlje mračnih elemenata, koji se kriju od svjetlosti dana, idu podzemnim hodnicima i ne služe se u borbi za postizavanje svojih ciljeva dozvoljenim sredstvima.

Na očigled svima i svakome, u Italiji, u neposrednoj okolini grada Brescije nalazi se tabor od 90 emigranata, kojima upravljaju dvojica bivših austrougarskih oficira, Narcijus Jesenski, bivši kapetan i kapetan Emil Lahovski, koji je prije rukovodio terorističkim vjezbama na Janka-pustari. Taj se tabor nalazi pod rukovodstvom dra Ante Pavelića, koji na Apeninskom poluostrvu uživa sve blagodati gostoprimstva i za koga je utvrđeno da se koristi obilno stranom novčanom pomoći. Emigranti, koji rade po njegovim uputstvima, čije je pravo podrijetlo dobro poznato, bivaju obučavani u rukovanju oružjem najmodernijega tipa, koje nosi marke talijanskih tvornica i kojim je u našoj zemlji u više mahova na zločinački i besraman način udareno na sigurnost građana i protiv pravnog reda i poretka.

U Italiji živi Mijo Seletković, koji je prilikom pripremanja atentata na strane vozove dolazio iz Trsta i koga su prsti upleteni u bezbroj zločina protiv naše zemlje. Tamo je također mnogostruki špijun i delikvent dr. Antun Crvić, advokat iz Đakova, tamo su Ljubomir Kremzir, Hasan Huskić i još neki drugi, čije su ruke uprljane krvlju nevinih žrtava. U Zadru su donedavno bili Vjekoslav Servazi i Franjo Šimunović, koji su ubacivali oružje u Jugoslaviju, upućivali protiv nas agente i atentatore. U Italiji se štampa organ terorista »Ustaša«, koji se preko Mađarske ubacuje u Jugoslaviju i razašilje po inostranstvu.

U glavnom gradu Mađarske živi Gustav Perčec, odvratni klevetnik rodjene zemlje, ubica jednoga svoga druga u emigraciji, mučitelj i tamničar ostalih emigranata, saučesnik svih nedjela, koja su stanoviti pretstavnici naših susjeda skovali sa našim izdajnicima. Prvobitno, i pošto je bilo utvrđeno, da su emigranti talijanskom i mađarskom pomoći izveli one gadne atentate na naše željeznice, on je živio pod imenom Emil Horvat, sa mađarskim pasošem. Zatim kao Steiner Josef, Becsi utca br. 5-4 IV em., Budimpešta. Sada ga može naći ko hoće u ulici Josef-Tera, 12 III 8 kao novinara Grooma Ilesa, opet sa mađarskim pasošem, koji ima i legitimaciju jednog mađarskog lista. Zajedno sa mađarskim oficirima pukovnikom Georgom Petričevićem i kapetanom Valerijem Stefanom, a doskora i sa majorom Rudolfom Klarom, svako, ko je htio, mogao ga je sresti kako komplotira protiv naše zemlje. Pokazuju ga jednima drugima kao interesantnost, u kafanama »Simplon«, »Bodo«, »Valeria« gosti, koje ove lokale posjećuju. Između Nagy Kanisze i Belezne organizovan je pravi tabor, u kome se smišljeno pripremaju oružani upadi u našu zemlju i eksplozivni materijal za atentate.

U našem listu su u toku ovih posljednjih dana objavljeni bezbrojni dokazi i mnogobrojni dokumenti, iz kojih izlazi da naši

emigranti u svojoj akciji nailaze na najveću potporu stanovitih mađarskih i talijanskih činilaca.

U toku posljednje nedjelje dana, kao i toliko puta do sada, dokazano je još jednom pred licem javnosti ono, što je već toliko puta bilo potkrepljeno neoborivim dokazima. Medjutim su nažalost poređ tih dokaza iskrslili posljednjih dana i neki drugi sigurni znaci, da neprijateljski obruč, iako je razbijen, ipak još raspolaže nekom životnom snagom. Na našim prugama pronađene su i ekspanzivne su ponovno paklene mašine. Na našem je teritoriju ubijen jedan strani razbojnik i vodja.

Ti događaji ne mogu usporiti moćni hod našeg naroda na velikom putu ostvarenja historijskih zadataka, koje je sebi postavio. Mi to ne pominjemo i ne ponavljamo zato što nas zabrinjuje. Za tih nekoliko posljednjih mjeseci Jugoslavija je na međunarodnome polju zabilježila uspjehe, koji će u historiji imati zamašniji i veći odjek od mnogih pobjeda najvećih država; u sadašnjosti, cijela svjetska javnost prati s pažnjom, punom poštovanja i priznanja, velike usluge koje naša zemlja sa svojim suverenom Njegovim Veličanstvom Kraljem na čelu — čini ostvarivanju velikih čovječanskih ideala mira i općeg blagostanja. Sve naše krajeve zahvatio je talas jednog jedinog, snažnog, historijskog osjećanja da smo poslije petnaestogodišnje neumorne djelatnosti na liječenju ratnih rana, koje su ostavili tuđinski okovi — stupili u red naroda, od kojih zavisi budućnost civilizovanog čovječanstva i opstanak naše evropske kulture, i koji će sa svakim danom koji promiče u velikom procesu obnavljanja zemalja poslije ratnih katastrofa, savladivanja privredne krize i osposobljavanja za bolji i ljepši život, igrati sve krupniju i vidniju ulogu. U tim značajnim danima koje proživljujemo, nas ne mogu zabrinuti praskavice tuđinskih plaćenika. Sa visine staza kojima je naš narod krenuo, na događaje kao što je onaj nedavni blizu Podsuseda, on može gledati samo kao na smiješne pokušaje, dostojne sažaljenja.

Ove nedostojne eksperimente, ne spominjemo prema tome stoga, što mislimo da bi mogli imati ozbiljnih posljedica za mir i poredak u našoj zemlji. Služba naše sigurnosti je dovoljno dobro uređena da može predupređiti sve slične pokušaje ili u najgorem slučaju otkriti ih i onemogućiti, dok još ne budu imali žrtava među našim ili stranim građanima. Ima jedan drugi razlog, koji je zahtijevao da ti slučajevi budu ispitani, njihovo podrijetlo istraženo i provjereno, njihovi začetnici i pomagači ovih otkriveni i žigosani.

Atentati na jugoslovenske željeznice, oružanje bandi protiv naše zemlje na teritorijima naših susjeda, potpora na koju u stanovitim zemljama nailaze svi oni, koji su spremni da protiv Jugoslavije upotrebe nedozvoljena sredstva, znaci su nezdrave i opasne psihoze koja već odavno truje međunarodne odnose i traži zgodnu priliku da nasiljem ostvari svoje neopravdane ciljeve.

To su znaci, koji dokazuju, da ima nekoliko država koje su nedovoljno svjesne svojih dužnosti prema vlastitim narodima i prema čovječanstvu. U današnjoj Evropi nema više mjesta prepadima jednih na račun drugih, prošlo je vrijeme pljačkaških pustolovina, otimačkih izlata jednoga naroda u zemlje drugog, osvajačkih pothvata i okupatorskih podviga. Ali se usprkos svemu tome još osjeća djelovanje nekih prekomjernih ambicija, vidne su manifestacije prohtjeva za tuđim dobrom, koji vrebaju iza stanovitih granica. U red tih pojava, takvoga djelovanja i takvih manifestacija spada i vršljanje naših emigranata i njihovih pomagača. Ukazali smo stoga na njih u namjeri, da ih žigošemo više kao predznake opasnosti svjetskome miru nego kao neprijatelje, koji bi nama samima mogli nanijeti osjetnu štetu — ostajući i u ovoj prilici vjerni idealima, kojima naša zemlja služi uz bezbrojne žrtve i nepokolebljivo samopregaranje, idealima mira i rada na podizanju blagostanja ne samo našeg naroda, nego i cjelokupne čovječanske zajednice.

OSZK

